

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кафедра кримінального права та кримінології

Факультет № 6

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ**

**з навчальної дисципліни Кримінологія
обов'язкових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Галузь знань – 81 Право
Спеціальність – 081 Право (правозастосування)
Кваліфікація – Бакалавр права**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 25.09.2023 р. № 8

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 21.09.2023 р. № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 22.09.2023р. № 8

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального права та кримінології
(протокол від 28 серпня 2023 р. № 7)

Розробники:

доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6 ХНУВС,
к.ю.н., доцент Канібер Ю.М.;
доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6
ХНУВС, к.ю.н. Луценко І.Г.

Рецензенти:

- 1.в.о. завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., доцент Рибалко Г.С.
2. доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, к.ю.н., доцент Шевчук Т.А.

1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами

1.1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (денна форма навчання на базі повної середньої освіти, денна форма навчання іноземних громадян; денна форма навчання на базі ОПП молодшого спеціаліста)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Практичні заняття	Семінарське заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Семестр № 6							
Тема № 1. Вступ докримінології	10	2	2	-	-	6	
Тема № 2. Поняття та показники злочинності	12	4	4		-	4	
Тема № 3. Детермінація злочинності.	10	2	2	-	-	6	
Тема № 4. Особа злочинця.	8	2	2	-	-	4	
Тема № 5. Механізм індивідуальної злочинної поведінки. Віктимологія.	10	2	2	-	-	6	
Тема № 6. Методологія і методика кримінологічних досліджень	10	2	2	-	-	6	
Тема № 7. Запобігання злочинності.	8	2	2		-	4	
Тема № 8. Кримінологічна характеристика та профілактика фонових явищ злочинності	12	4	4	-	-	4	
Тема № 9. Кримінологічна характеристика та запобігання агресивно-насильницькій злочинності.	8	2	2	-	-	4	

Тема № 10. Кримінологічна характеристика та запобігання загально-кримінальний корисливій злочинності.	8	2	2	-	-	4	
Тема № 11. Кримінологічна характеристика та запобігання професійній, організованій та рецидивній злочинності.	8	2	2	-	-	4	
Тема № 12. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам економічної спрямованості	8	2	2	-	-	4	
Тема № 13. Кримінологічна характери стика та запобігання злочинності неповнолітніх	8	2	2	-	-	4	
Всього за семестр:	120	30	30	-	-	60	Екзамен

**1.2. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами
(заочна форма навчання на базі повної середньої освіти;
заочна форма навчання іноземних громадян; заочна форма навчання
на базівищої неюридичної освіти; заочна форма навчання на базі
ОПП молодшого спеціаліста)**

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальноїдисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		Лекції	Практичні заняття	Семінарські заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Семестр № 7							
Тема № 1. Вступ до кримінології	10	2	2	-	-	6	
Тема № 2. Поняття та показники злочинності	12	2	2	-	-	8	
Тема № 3. Детермінація злочинності.	10	2	2	-	-	6	
Тема № 4.	10	2	2	-	-	6	

Особа злочинця.							
Тема № 5. Механізм індивідуальної злочинної поведінки. Віктимологія.	10	-	-	-	-	10	
Тема № 6. Методика кримінологічних досліджень	10	-	-	-	-	10	
Тема № 7. Запобігання злочинності.	10	2	2	-	-	6	
Тема № 8. Кримінологічна характеристика та профілактика криміногенних явищ.	8	-	-	-	-	8	
Тема № 9. Кримінологічна характеристика та запобігання агресивно-насильницькій злочинності.	8	-	-	-	-	8	
Тема № 10. Кримінологічна характеристика та запобігання загально-кримінальній корисливій злочинності.	8	-	-	-	-	8	
Тема № 11. Кримінологічна характеристика та запобігання професійній, організований та рецидивній злочинності.	8	-	-	-	-	8	
Тема № 12. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинів економічної спрямованості	8	-	-	-	-	8	
Тема № 13. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності неповнолітніх	8	-	-	-	-	8	
Всього за семестр	120	10	10	-	-	100	Екзамен

**1.3. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами
(заочна дистанційна/вебінарна форма навчання на базі ОПП молодшого спеціаліста)**

№ з/п	Номер та назва навчальної теми	Вид навчального заняття	Всього годин
Перелік навчальних тем для вивчення під час аудиторної роботи			
1.	Тема № 1. Вступ до кримінології	лекція (он-лайн)	2
2.	Тема № 2. Поняття та показники злочинності	лекція (он-лайн)	2
3.	Тема № 3. Детермінація злочинності	Практичне (вебінарне) заняття	2

4.	Тема № 4. Особа злочинця	Практичне (вебінарне) заняття	2		
Перелік навчальних тем для самостійного вивчення					
1.	Тема № 1. Вступ до кримінології	частково вивчається самостійно	8		
2.	Тема № 2. Поняття та показники злочинності	частково вивчається самостійно	8		
3.	Тема № 3. Детермінація злочинності	частково вивчається самостійно	8		
4.	Тема № 4. Особа злочинця	частково вивчається самостійно	8		
5.	Тема № 5. Механізм індивідуальної злочинної поведінки. Віктимологія	повністю вивчається самостійно	8		
6.	Тема № 6. Методика кримінологічних досліджень	повністю вивчається самостійно	8		
7.	Тема № 7. Запобігання злочинності	повністю вивчається самостійно	10		
8.	Тема № 8. Кримінологічна характеристика та профілактика криміногенних явищ	повністю вивчається самостійно	10		
9.	Тема № 9. Кримінологічна характеристика та запобігання агресивно-насильницькій злочинності	повністю вивчається самостійно	8		
10.	Тема № 10. Кримінологічна характеристика та запобігання загально-кримінальній корисливій злочинності	повністю вивчається самостійно	8		
11.	Тема № 11. Кримінологічна характеристика та запобігання професійній, організованих та рецидивній злочинності	повністю вивчається самостійно	10		
12.	Тема № 12. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинів економічної спрямованості	повністю вивчається самостійно	8		
13.	Тема № 13. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності неповнолітніх	повністю вивчається самостійно	10		
Всього за семестр		120	4	4	112
		Екзамен	лекцій он-лайн	вебінарів	самостійна робота

2. Методичні вказівки до семінарських та практичних занять

Загальна частина

Тема № 1. Вступ до кримінології.

Практичне заняття «Вступ до кримінології».

Навчальна мета заняття: під час заняття студенти повинні отримати знання, необхідні для визначення поняття, завдань та історії розвитку та сучасного стану вітчизняної кримінології, сформулювати цілісне уявлення про кримінологію як про галузь знань та навчальну дисципліну.

Кількість годин – 2 години денна форма навчання, 2 години заочна форма навчання.

Навчальні питання:

1. Поняття та предмет кримінології.
2. Співвідношення кримінології з юридичними науками, іншими галузями знань про суспільство та законодавством.
3. Комплексна (міжгалузева), методологічна, теоретична та прикладна природоакримінології.
4. Завдання і функції сучасної кримінології. Поняття про кримінологічну характеристику суспільного явища.
5. Практичне значення кримінології в протидії злочинності. Види кримінологічної діяльності. Вплив кримінології на формування професійних якостей юриста.
6. Система кримінології як науки і навчальної дисципліни.
7. Сучасні зарубіжні та вітчизняні теорії кримінології.
8. Історія розвитку кримінології, її сучасний стан в Україні.

Література

1. Кримінологія. Загальна частина : навчальний посібник / Кол. авторів Блага А. Б., Богатирьов І. Г., Давиденко Л. М. та ін.; за заг. ред.. О. М. Бандурки. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2010. – С. 8-31
2. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник [для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів] / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисодєд ; [за ред. проф. І. М. Даньшина]. – Х. : Право, 2009. –С.5-21.
3. Орлов Ю.В. Кримінологічна експертиза нормативно-правових актів і їх проектів: науково-методичне забезпечення. Монографія./ Ю.В.Орлов-Сімферополь, 2010.

План проведення заняття:

- I. Порядок проведення вступу до заняття (5 хв.).
 1. Перевірка наявності студентів та їх підготовки до заняття.
 2. Визначення мети та завдання заняття, місця теми в структурі навчальної дисципліни, міждисциплінарних зв'язків, практичної спрямованості навчального матеріалу.
 3. Роз'яснити план та порядок проведення заняття, наголосити на особливостях розгляду окремих питань та практичних завдань, що потребують особливої уваги з урахуванням стану законодавства.
- II. Порядок проведення основної частини заняття (60 хв.).
 1. Поняття та предмет кримінології.

Розглядаючи перше питання необхідно звернути увагу на семантичне (похідне від *crimen* – злочин та *logos* – наука) і змістовне визначення кримінології як суспільно-правової науки, що має власний предмет та певні ознаки. Необхідно з'ясувати склад і окремі елементи предмету кримінології, тобто ті соціальні явища, які досліджуються кримінологічною наукою, їх сутність у узагальненому вигляді: злочинність в цілому і окремі види злочинності; детермінанти злочинності і інші криміногенні («фонові») явища; механізм індивідуальної злочинної поведінки; особа злочинця; протидія і запобігання злочинності; методологія і методика кримінологічних досліджень.

2. Співвідношення кримінології з юридичними науками, іншими галузями знань про суспільство та законодавством.

Друге питання передбачає поглиблення знання про соціально- юридичну природу кримінології завдяки з'ясуванню зв'язків і співвідношення кримінології з науками гуманітарними та соціально-економічними (філософією, соціологією, психологією, політологією, теорією управління та іншими), зокрема , юридичними науками, а також науками про природу. Необхідно звернути увагу на те, що кримінологія не спирається на конкретну галузь права, але до її предмету входять різноманітні нормативні акти тих галузей законодавства, які мають відношення до форматування ознак злочинності та протидії останній.

3. Комплексна (міжгалузева), методологічна, теоретична та прикладна природа кримінології.

Логічним продовженням з'ясування природи кримінології є розгляд по третьому питанню комплексного міжгалузевого наукового змісту теоретичних і практичних положень кримінології, фундаментального методологічного значення кримінології для галузей наук кримінально-правового циклу, таких як: кримінальна політика, кримінальне право та інших , - на підставі того, що кримінологія розробляє первинне, всебічне знання про явища і процеси, що мають базове значення для кримінально-правових і окремих юридичних прикладних наук.

4. Завдання і функції сучасної кримінології. Поняття про кримінологічну характеристику суспільного явища.

Звернути увагу під час вивчення четвертого питання теми необхідно на ті завдання, які полягають на кримінологію щодо розвитку українського суспільства, покращення якості життя за рахунок протидії злочинності: пізнавальні (наукові, гносеологічні, дослідницькі), практично-прикладні (наукове забезпечення реалізації державної політики і ініціатив громадянського суспільства щодо протидії злочинності). Відповідно до завдань кримінології належить розглядати функції, тобто напрямки і форми впливу кримінології на суспільне життя (наприклад, загальнопізнавальна, політико-ідеологічна, соціокультурна, прогностична, конструктивно-проективна та прикладна, або за іншими критеріями класифікації - описову, пояснювальну, прогностичну, прагматичну, тощо), а також види кримінологічної діяльності. Першоосновою будь-якого кримінологічного функціонування (діяльності) є кримінологічний інтерес, тобто інтерес до певного явища на підставі потреби розв'язання завдань науки кримінології, у тому числі головного з них – наукового обґрунтування системи запобігання злочинам. Тому основу кримінологічного знання і кримінологічної діяльності складає кримінологічна характеристика суспільних явищ (окремих видів злочинів, особи злочинця, криміногенних «фонових» явищ, територій або об'єктів, тощо). Відносно окремих видів злочину кримінологічна характеристика включає всі кримінологічно значущі ознаки: кількісно-якісні показники злочинів і осіб, що їх вчинили, детермінанти злочинних проявів, інші. На підставі кримінологічної характеристики розробляються відповідні заходи запобігання злочинам.

5. Практичне значення кримінології в протидії злочинності. Види кримінологічної діяльності. Вплив кримінології на формування професійних якостей юриста.

Практичне значення кримінології, якому присвячене п'яте питання, витікає з відповідних завдань і функцій кримінології полягає, по-перше, у забезпеченні наукового обґрунтування системи запобігання злочинам, а також науковій підтримці певних соціокультурних чинників протидії злочинності (кримінальної політики, законодавства, правосвідомості громадян, протиправних кримінальної субкультури, тощо). По-друге, у забезпеченні формування високої професійної правосвідомості і кваліфікації правознавців у якості навчальної дисципліни. Кримінологічна практика охоплює наступні найбільш значущі види кримінологічної діяльності: кримінологічні дослідження; ведення кримінологічної статистики; кримінологічна експертиза; види діяльності, спрямовані на забезпечення загальних функцій управління протидією злочинності відповідними суб'єктами в структурі державного апарату (кримінологічний аналіз, прогнозування, планування, координація, контроль), а також використання цих видів кримінологічної діяльності в практиці запобігання злочинам; безпосередня профілактика злочинів відповідними суб'єктами, в тому числі, у вигляді правозастосування, інші.

6. Система кримінології як науки і навчальної дисципліни.

Мова в шостому питанні повинна йти про те, що кримінологія не тільки як навчальна дисципліна впливає на формування професійної правосвідомості і належної кваліфікації студента-правознавця, що безумовно має місце. Кримінологічна інформація постійно позитивно впливає на правосвідомість і професійну спрямованість юристів-практиків – суддів, правоохоронців, правників різних державних структур та юридичних осіб приватного права або інших, що надають публічні юридичні послуги, сприяє підтримуванню режиму законності в їх діяльності та належного забезпечення прав громадян.

7. Сучасні зарубіжні та вітчизняні теорії кримінології.

В межах підготовки по сьомому питанню необхідно засвоїти, що за предметом дослідження кримінологічна наука складається з декількох основних частин (вчень, теорій): загальнотеоретичні положення про кримінологію: предмет, методологія, історія, порівняльна кримінологія; теорія злочинності; вчення про детермінацію злочинності; теорія криміногенних, «фонових» щодо злочинності явищ; теорія механізму

індивідуальної злочинної поведінки та віктимологія (вчення про жертву злочину); вчення про особу злочинця; теорія запобігання злочинності.

8. Історія розвитку кримінології, її сучасний стан в Україні.

З'ясування основних положень восьмого питання передбачає ознайомлення студента з відповідним розділом навчального посібника з кримінології, виданого ХНУВС (загальна частина), та рекомендованими роботами А.М. Бандурки і А.П. Закалюка в частині історії розвитку кримінології, її сучасного стану в Україні.

III. Порядок проведення заключної частини заняття (15 хв.).

1. Підведення підсумків засвоєння студентами знань теоретичного

матеріалу, практичних вмінь і навичок їх використання під час розгляду практичних завдань.

2. Додаткове роз'яснення питань, що викликали певні ускладнення щодо їх розв'язання на практичному занятті.

3. Оцінювання підготовки кожного студента до практичного заняття з аргументацією отриманої оцінки за роботу на занятті.

4. Постановка завдань студентам на самопідготовку до наступних занять.

ТЕМА № 2: Поняття та показники злочинності.

Практичне заняття «Поняття та показники злочинності».

Навчальна мета заняття: студенти повинні отримати знання та сформувати цілісне уявлення про злочинність як соціальне явище; з'ясувати, якими показниками вимірюється її стан в країні або в тому чи іншому регіоні; усвідомити закономірний характер злочинності, звернувши увагу на її співвідношення з окремими злочинами, вчинення яких носить переважно стохастичний характер; сформувати навички аналізу стану злочинності, її кількісних та якісних показників.

Кількість годин ПЗ №1 - 4 години денна форма навчання, 2 години заочна форма навчання.

Навчальні питання:

1. Поняття та кримінологічні ознаки злочинності.
2. Показники злочинності: загальна характеристика.
3. Кількісні показники злочинності.
4. Якісні показники злочинності.
5. Динаміка злочинності.
6. Латентна злочинність.

Література

1. Кримінологія. (Загальна частина) : навчальний посібник / Кол. Авторів Блага А. Б., Богатирьов І. Г., Давиденко Л. М. та ін.; за аг. Ред.. О. М. Бандурки. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2010. – С. 31-58

2. Кримінологія: Загальна та Особлива част.: підручник [для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів] / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисодєд ; [за ред. проф. І. М. Даньшина]. – Х. : Право, 2009.- С. 22-28

3. Кримінологія. Академічний курс / Кол. авторів: за заг. ред. О. М. Литвинова. – К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. -588 с.

План проведення заняття:

І. Порядок проведення вступу до заняття (5 хв.).

1. Перевірка наявності студентів та їх підготовки до заняття.

2. Визначення мети та завдання заняття, місця теми в структурі навчальної дисципліни, міждисциплінарних зв'язків, практичної спрямованості навчального матеріалу.

3. Роз'яснити план та порядок проведення заняття, наголосити на особливостях розгляду окремих питань та практичних завдань, що потребують особливої уваги з урахуванням стану законодавства.

II. Порядок проведення основної частини заняття (60 хв.).

1. Поняття та кримінологічні ознаки злочинності

Поняття злочинності є фундаментальною категорією кримінології як науки і тому відповідна тема займає центральне місце в учбовому курсі цієї дисципліни. Необхідно чітко визначити, що таке злочинність і якими показниками вимірюється її стан в країні, регіоні або в тому чи іншому населеному пункті. Визначення поняття злочинності треба починати з того, що воно є історично мінливим соціально-правовим явищем, яке являє собою систему злочинів, вчинених на певній території (державі, регіоні, населеному пункті) упродовж певного проміжку часу.

Потім треба розкрити співвідношення поняття злочинності з поняттям окремого злочину та визначити основні кримінологічні ознаки злочинності, які розкривають її природу та зміст і дозволяють відмежувати від інших суміжних негативних явищ.

2. Показники злочинності: загальна характеристика

При вивченні цього питання студенти повинні засвоїти, що злочинність, як і будь-яке інше масове соціальне явище, можна оцінювати за допомогою кількісних та якісних критеріїв. Розглядаючи основні показники злочинності, слід мати на увазі їх відносність, неповноту та умовність поділу, оскільки кожен з них характеризує лише ту або іншу сторону злочинності. Важливим також є те, що статистика оперує даними стосовно не всіх, а лише зареєстрованих злочинів та виявлених злочинців. Окрему увагу слід акцентувати на тому, що у кримінології використовується умовний поділ показників на кількісні та якісні, абсолютні та відносні.

3. Кількісні показники злочинності

Щодо кількісних показників, котрі визначають стан злочинності, то студентам треба мати на увазі, що вони характеризують її загальні обсяги та мають кількісне виявлення. До них відносять рівень злочинності, рівень судимості, ціну злочинності, коефіцієнти. Студенти мусять вміти дати визначення цих показників та знати, у яких саме формах державної статистики вони містяться. Так, рівень злочинності становлять показники кількості зареєстрованих злочинів та кількості виявлених осіб, винних у їх скоєнні. Окремо слід наголосити, що відповідні числа ніколи не співпадають: злочинів завжди більше, адже багато з них залишаються нерозкритими.

Коефіцієнти злочинності – відносні статистичні показники, що застосовуються з метою коректного аналізу стану та динаміки злочинності в різних регіонах або країнах шляхом співставлення відомостей про злочинність з даними про населення. Студенти повинні вміти розраховувати коефіцієнт інтенсивності злочинності та коефіцієнт злочинної активності й знати сферу їх практичного використання (для порівняння злочинності на території одного регіону протягом різних періодів часу; для порівняння

злочинності в різних регіонах протягом однакового періоду часу; для порівняння проявів одного виду (групи) злочинності з іншим).

4. Якісні показники злочинності

Визначаючи якісні показники злочинності треба, насамперед, окреслити її

структуру, тобто з'ясувати співвідношення між складовими частинами. Залежно від того, які саме частини беруться до уваги, визначаються і різні структурні різновиди. Це, по-перше, соціально-демографічна структура (будується за такими ознаками, як стать, вік, соціальний статус засуджених, а також відносна кількість злочинів, які були вчинені відповідними категоріями осіб); по-друге, кримінально-правова структура (за ступенем тяжкості, спрямованістю, формою вини, домінуючою мотиваційною спрямованістю) і, нарешті, кримінологічна структура, що будується як розподіл злочинів та осіб, що їх вчинили, за сферами економіки (наприклад, у сфері зовнішньоекономічної діяльності, у сфері банківської діяльності, на об'єктах паливно-енергетичного комплексу, в агропромисловому комплексі, в області високих технологій тощо), за окремими регіонами (АР Крим, Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська обл. і т.д.), за особливостями особи злочинця (групово та організована злочинність, рецидивна злочинність, злочинність неповнолітніх, жіноча злочинність і т.д.) та ін.

Окрему увагу слід приділити таким якісним показникам, як характер та географія злочинності.

5. Динаміка злочинності

При вивченні цього питання студенти повинні знати, які види аналізу виділяються в залежності від періоду часу того, за який проводиться порівняння показників злочинності, а також ті фактори, які найбільш суттєво впливають на коливання злочинності.

Окрім цього, при вивченні злочинності в динаміці студенти мають продемонструвати навички обчислення абсолютного приросту, темпу зростання та темпу приросту, які, залежно від мети і завдань дослідження, розраховуються двома способами: базисним і ланцюговим.

6. Латентна злочинність

Особливу увагу треба звернути на визначення латентної злочинності, її види та рівень. Також студенти повинні знати основні методи, за допомогою яких досліджується латентна злочинність.

Студентам слід нагадати, що загальну характеристику сучасної злочинності в Україні можна вивчати з допомогою літературних джерел останніх двох-трьох років видання, а також ознайомлення зі статистичними даними, що містяться на офіційному сайті МВС України.

Вирішення практичних завдань:

Завдання № 1

Населення Харківської області на кінець 2015 р. складало 2756371 чол., з них 359073 - діти до 14 років. Протягом 2015 у цій області зареєстровано 28126 злочинів, за які притягнуто до тієї чи іншої відповідальності 14948 чол.

У Полтавській області мешкало на той час 1488657 чол. Дітей до 14 – 210999.

Зареєстровано 16239 злочини і виявлено 6674 осіб, що їх вчинили.

В якій з цих сусідніх областей більш високий рівень злочинності?

Завдання № 2

У м. Київ постійно мешкало в 2015 р. 2797553 чол. Неповнолітні віком від 14 до 18 років складали 6,6% населення міста. В тому ж році зареєстровано 601 вчинений 483 підлітками злочин. Розрахуйте рівень злочинності неповнолітніх в 2015 р.

Завдання № 3

В регіоні А протягом року зареєстровано 40 умисних вбивств (разом із замахами), 82 умисних тяжких тілесних ушкодження та 15800 інших злочинів, що реєструються по лінії карного розшуку. В регіоні Б за той же час - відповідно 38 вбивств, 100 умисних тяжких тілесних ушкоджень та 3200 інших злочинів по лінії карного розшуку.

Де більш високий рівень латентності злочинів? Зробіть розрахунки.

Завдання № 4

Чи залежить динаміка злочинності в області протягом двох років від наступних обставин? Якщо залежить, то як саме?

1. Зростання цін на продовольчі товари;
2. Зміни температури повітря у різні пори року;
3. Посилення кримінальної відповідальності за найбільш поширені злочини - крадіжки, хуліганство, грабежі тощо;
4. Призначення нового начальника УМВС;
5. Призначення нового прокурора області;
6. Тимчасове припинення роботи деяких великих промислових підприємств;
7. Суттєве збільшення кількості міцних спиртних напоїв, що були продані населенню останнім роком;
8. Збільшення штатної чисельності оперативних працівників та слідчих УМВС області й підвищення посадових окладів цим категоріям працівників;
9. Послаблення оперативно-розшукової діяльності служби боротьби з економічною злочинністю;
10. Посилення відповідальності за посадові злочини;
11. Підвищення соціальної активності;
12. Несвоєчасна виплата пенсій;
13. Посилення митного і прикордонного контролю;

Завдання № 5

До яких видів латентності відносяться такі випадки:

1) У відділення поліції прийшла заява від виховательки дитячого садку про те, що у неї зі службового приміщення хтось вкрав норкову шапку. В порушенні кримінальної справи було відмовлено, посилаючись на те, що, по-перше, заявителька сама винна в неналежному зберіганні шапки, а по-друге, у неї не могло бути дорогої шапки з огляду на малу заробітну платню потерпілої.

2) Троє друзів на підпитку зустріли в безлюдному місці незнайому жінку і двоє з них, А. і Б. Учинили напад на потерпілу, силоміць завели в кущі і згвалтували. Третій В. у злочині участі не брав, але й не сповістив правоохоронні органи про злочин. Потерпіла також не звернулася до міліції з заявою.

3) Пасажир К. програв сусідам по купе велику суму грошей. І хоча він і

мав підозру, що його обібрали шулери, але нікого про це не сповістив. Згодом цих людей було притягнуто до відповідальності за професійне шахрайство. Під час слідства вони зізнались поряд з іншими також у цьому епізоді своєї злочинної діяльності.

4) Виконроб С. викрав на будівництві і продав приватним особам будівельні матеріали на більш як 3 тис. грн. Ці матеріали шляхом підробки документів були списані на будівництві.

III. Порядок проведення заключної частини заняття (15 хв.).

1. Підведення підсумків засвоєння студентами знань теоретичного матеріалу, практичних вмінь і навичок їх використання під час розгляду практичних завдань.

2. Додаткове роз'яснення питань, що викликали певні ускладнення щодо їх розв'язання на практичному занятті.

3. Оцінювання підготовки кожного студента до практичного заняття з аргументацією отриманої оцінки за роботу на занятті.

4. Постановка завдань студентам на самопідготовку до наступних занять.

ТЕМА № 3: Детермінація злочинності.

Практичне заняття «Детермінація злочинності».

Навчальна мета заняття: студенти повинні сформулювати цілісне уявлення про виникнення феномену злочинності; з'ясувати його відносну стійкість; виявити, які детермінанти його обумовлюють.

Кількість годин -2 години денна форма навчання, 2 години заочна форма навчання.

Навчальні питання:

1. Поняття детермінації та види зв'язків між явищами. Особливості детермінації соціальних процесів і явищ.

2. Класифікація детермінант злочинності.

3. Детермінанти злочинності в Україні.

Література

1. Кримінологія. (Загальна частина) : навчальний посібник / Кол. Авторів Блага А. Б., Богатирьов І. Г., Давиденко Л. М. та ін.; за аг. Ред.. О. М. Бандурки. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2010.- С. 59-84

2. Кримінологія: Загальна та Особлива част.: підручник [для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів] / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисодєд ; [за ред. проф. І. М. Даньшина]. – Х. : Право, 2009.- С. 29 -33

3. Кримінологія. Академічний курс / Кол. авторів: за заг. ред. О. М. Литвинова. – К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. -588 с.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття (5 хв.).

1. Перевірка наявності студентів та їх підготовки до заняття.

2. Визначення мети та завдання заняття, місця теми в структурі навчальної дисципліни, міждисциплінарних зв'язків, практичної спрямованості навчального матеріалу.

3. Роз'яснити план та порядок проведення заняття, наголосити на особливостях розгляду окремих питань та практичних завдань, що потребують особливої уваги з урахуванням стану законодавства.

II. Порядок проведення основної частини заняття (60 хв.).

1. Поняття детермінації та види зв'язків між явищами. Особливості детермінації соціальних процесів і явищ

Під час розгляду цього питання студенти повинні продемонструвати отримані ними знання термінів та дефініцій категорії детермінізму (детермінізм, детермінація, фактор тощо). Використовуючи свої філософські знання, їм слід розкрити матеріал щодо видів зв'язку між явищами – причинно-наслідкового (каузального), обумовлюючого, кореляційного. Також необхідно розглянути питання щодо особливостей детермінації соціальних процесів і явищ.

2. Класифікація детермінант злочинності

При вивченні цього питання студенти повинні засвоїти, що класифікація детермінант злочинності може здійснюватися за декількома критеріями: за рівнем функціонування, природою виникнення, сферою дії. У свою чергу, за рівнем виділяють: фактори загального порядку, видові (групові) та індивідуальні. Класифікація детермінант злочинності за природою виникнення здійснюється на об'єктивні та суб'єктивні. Крім того, студенти повинні продемонструвати знання детермінант злочинності за змістом, а саме – економічні, політичні, соціальні, правові та правозастосовні, організаційно-управлінські.

3. Детермінанти злочинності в Україні

Під час обговорення цього питання слід розглянути перелік та сутність об'єктивних та суб'єктивних чинників сучасної злочинності в Україні. Крім того, бажано ознайомитися з теоріями причин та умов злочинності, що надасть можливість зрозуміти, що діяльність органів внутрішніх справ має вплинути на деякі детермінанти злочинності, але вона не може усунути її історично обумовлені фактори.

III. Порядок проведення заключної частини заняття (15 хв.).

1. Підведення підсумків засвоєння студентами знань теоретичного матеріалу, практичних вмінь і навичок їх використання під час розгляду практичних завдань.

2. Додаткове роз'яснення питань, що викликали певні ускладнення щодо їх розв'язання на практичному занятті.

3. Оцінювання підготовки кожного студента до практичного заняття з аргументацією отриманої оцінки за роботу на занятті.

4. Постановка завдань студентам на самопідготовку до наступних занять.

Тема № 4. Особа злочинця.

Практичне заняття «Особа злочинця».

Навчальна мета заняття: на підставі розгляду зазначених питань, студент повинен отримати знання та сформулювати цілісне уявлення про основні положення вчення про особу злочинця в кримінології; ознайомитись з

основними підходами до кримінологічної характеристики особи злочинця; зрозуміти, які якості відрізняють особу злочинця від правослухняних громадян; з'ясувати співвідношення та взаємодію соціального і біологічного в структурі особи, що вчинила злочин; типологію злочинців та практичне значення кримінологічного знання про особу злочинця в правоохоронній діяльності.

Кількість годин – 2 години денна форма навчання, 2 години заочна форма навчання.

Навчальні питання:

1. Особа злочинця та суміжні поняття в кримінології.
2. Кримінологічні ознаки та структура особи злочинця.
3. Співвідношення соціального і біологічного в особі злочинця.
4. Поняття та структура особистості злочинця.
5. Кримінологічна класифікація та типологія злочинців.

Література

1. Кримінологія. Загальна частина : навчальний посібник / Кол. авторів Блага А. Б., Богатирьов І. Г., Давиденко Л. М. та ін.; за заг. ред. О. М. Бандурки. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2010. – С. 84-109.
2. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник [для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів] / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисодєд ; [за ред. проф. І. М. Даньшина]. – Х. : Право, 2009. С.34-41.
3. Кримінологія. Академічний курс / Кол. авторів: за заг. ред. О. М. Литвинова. – К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. -588 с.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття (5 хв.).

1. Перевірка наявності студентів та їх підготовки до заняття.
2. Визначення мети та завдання заняття, місця теми в структурі навчальної дисципліни, міждисциплінарних зв'язків, практичної спрямованості навчального матеріалу.
3. Роз'яснити план та порядок проведення заняття, наголосити на особливостях розгляду окремих питань та практичних завдань, що потребують особливої уваги з урахуванням стану законодавства.

II. Порядок проведення основної частини заняття (60 хв.).

1. Особа злочинця та суміжні поняття в кримінології.

Кримінологічне вчення про особу злочинця виходить з того, що людина, яка вчинила злочин, відрізняється певними негативними якостями від правослухняної людини. В кримінології особа злочинця розглядається узагальнено на рівні типових ознак. З'ясувати кримінологічні особливості особи злочинця можливо лише на підставі з'ясування співвідношення понять, що з різним ступенем узагальнення відображають природу людини, що вчинила злочин: людина; особа (або фізична особа, індивід); суб'єкт злочину; особа злочинця; особистість злочинця (або особи, що вчинила злочин). Треба враховувати, якщо в російськомовному варіанті і похідних від нього перекладах і наукових тлумаченнях задля відображення цих явищ використовується один

термін «личность преступника», то в україномовному варіанті використовується два терміни «особа злочинця» і «особистість злочинця» з неоднаковим поясненням змісту останніх в різних підручниках та навчальних посібниках. Межі вивчення особи злочинця обумовлені завданнями і функціями кримінології. Вчення про особу злочинця має науково-пізнавальне та практичне значення щодо розв'язання проблем суб'єктивної детермінації злочинності та проведення профілактичної протидії злочинності на різних рівнях: загальносуспільному, груповому, індивідуальному.

2. Кримінологічні ознаки та структура особи злочинця.

Виходячи з того, що особа злочинця – це сукупність соціально значимих властивостей, ознак, зв'язків і відносин, які характеризують людину, що вчинила злочин, структура особи злочинця розуміється як сукупність основних (типових) кримінологічних ознак такої людини. Вони складають зміст кримінологічної характеристики особи злочинця. Структура особи злочинця може розглядатися по відношенню до всіх злочинців взагалі або до визначеної за певним критерієм групи злочинців. Ознаки структури особи злочинця доцільно поділити на три групи: соціально- демографічні (включно соціальні ролі і статуси); кримінально правові; соціально- психологічні.

3. Співвідношення соціального і біологічного в особі злочинця

Особа злочинця має велику кількість суспільно значимих властивостей. Умовно якості особи як фактори злочинної поведінки поділяються на соціальні (якості набуті в процесі соціалізації, засвоєння соціальної інформації) і біологічні (природні, генетично запрограмовані або набуті в процесі життєдіяльності психо- фізіологічні якості) але всі вони знаходять кінцевий вираз через психічну діяльність людини, процес мотивації злочину. Всі вони мають певне значення для розуміння причин вчинення злочину. Причина злочинності – це синтез різноманітних явищ соціального і біологічного характеру (В.П.Ємельянов). Соціального і біологічного в особі злочинця перебуває у тісному взаємозв'язку, діалектичній взаємодії.

4. Поняття та структура особистості злочинця.

Треба мати на увазі, що суб'єктивними детермінантами злочину є лише певні суспільно негативні якості особи, ті, що безпосередньо впливають на процес формування і реалізацію кримінальної мотивації злочину. Вони охоплюються поняттям «особистість злочинця». Особистість злочинця розглядається переважно як соціально- психологічне явище, соціально- психологічне «ядро» особи злочинця. Структура особистості злочинця розглядається як сукупність соціально-психологічних якостей, що є чинниками виникнення процесу мотивації злочину, пояснюють процес трансформація особистісних якостей у злочинну поведінку: злочин або злочинну діяльність. Основними ознаками, що входять до структури особистості злочинця є соціально-психологічні якості, рольові і статусні якості, психічні відхилення і аномалії. Так звана функціональна структура особистості включає чотири типи підструктур особистості: біологічно обумовлені якості протікання психічних процесів; психологічні особливості (особливості психіки); підструктура досвіду; спрямованість особистості. Узагальнюючими

характеристиками особистості злочинця під кутом зору здатності, схильності, ступеня готовності людини вчинити злочин певного виду є поняття криміногенної психологічної установки особистості, кримінальної спрямованості особистості. З точки зору розуміння власне самим злочинцем мотивів і мотивації своєї поведінки всі психологічні чинники поділяються на усвідомлені і неусвідомлені (А.Ф.Зелінський).

5. Кримінологічна класифікація та типологія злочинців.

Кримінологічна класифікація та типологія злочинців є підставою диференціації заходів запобігання рецидивної злочинності та профілактичного впливу на осіб, що мають певні ознаки криміногенної спрямованості особистості і можуть за певних умов вчинити злочини. Кримінологічна класифікація злочинців – це розподіл реально існуючої статистичної сукупності злочинців на групи за певними чіткими ознаками: соціально-демографічними, соціально-економічними, кримінально-правовими, юридичними та психо-фізіологічними станами. Типологія – це більш глибокий, обґрунтований розподіл злочинців на категорії за ознаками, які причинно пов'язані зі злочинною поведінкою. Кримінологічна типологія злочинців будується переважно на двох підставах: антисуспільна спрямованість особистості (агресивно-зневажливий, корисливо-егоїстичний, індивідуально-анархічний, легковажно-безвідповідальний) і глибині та стійкості асоціальності, ступеню криміногенності особистості (послідовно-криміногенний, ситуативно-нестійкий, випадковий). В межах послідовно-криміногенного типу виділяють, як зразок найвищого ступеню криміногенності особистості, «злочинну особистість» з її характерними ознаками, що відрізняють її від загального розуміння особистості злочинця.

III. Порядок проведення заключної частини заняття (15 хв.).

1. Підведення підсумків засвоєння студентами знань теоретичного матеріалу, практичних вмінь і навичок їх використання під час розгляду практичних завдань.

2. Додаткове роз'яснення питань, що викликали певні ускладнення щодо їх розв'язання на практичному занятті.

3. Оцінювання підготовки кожного студента до практичного заняття з аргументацією отриманої оцінки за роботу на занятті.

4. Постановка завдань студентам на самопідготовку до наступних занять.

ТЕМА № 5: Механізм індивідуальної злочинної поведінки. Віктимологія.

Практичне заняття «Механізм індивідуальної злочинної поведінки. Віктимологія».

Навчальна мета заняття: студенти повинні сформулювати ясне уявлення про детермінацію конкретного злочину, тобто визначення причини вчинку та умов, що йому сприяли, та ознайомитись з основними положеннями віктимології.

Кількість годин - 2 годин денна форма навчання.

Навчальні питання:

1. Причини та умови окремого злочину. Механізм індивідуальної злочинної поведінки.
2. Зовнішні обставини вчинення злочину (конкретна життєва ситуація).
3. Роль потерпілого у створенні криміногенної ситуації. Види віктимної поведінки.
4. Мотивація умисної злочинної діяльності.
5. Мотивація імпульсивного та звичного злочину.

Література

1. Кримінологія. (Загальна частина) : навчальний посібник / Кол. Авторів Блага А. Б., Богатирьов І. Г., Давиденко Л. М. та ін.; за аг. Ред.. О. М. Бандурки. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2010. – С. 110-133
2. Кримінологія: Загальна та Особлива част.: підручник [для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів] / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисодєд ; [за ред. проф. І. М. Даньшина]. – Х. : Право, 2009. – С. 42-52
3. Кримінологія. Академічний курс / Кол. авторів: за заг. ред. О. М. Литвинова. – К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. -588 с.

План проведення заняття:

- I. Порядок проведення вступу до заняття (5 хв.).
 1. Перевірка наявності студентів та їх підготовки до заняття.
 2. Визначення мети та завдання заняття, місця теми в структурі навчальної дисципліни, міждисциплінарних зв'язків, практичної спрямованості навчального матеріалу.
 3. Роз'яснити план та порядок проведення заняття, наголосити на особливостях розгляду окремих питань та практичних завдань, що потребують особливої уваги з урахуванням стану законодавства.
- II. Порядок проведення основної частини заняття (60 хв.).

1. Причини та умови окремого злочину. Механізм індивідуальної злочинної поведінки.

Тема детермінації індивідуальної злочинної поведінки є однією з центральних у програмі курсу кримінології і має безпосереднє практичне значення, оскільки ст. 23-1 КПК України вимагає від слідчого по кожній кримінальній справі визначати криміногенні фактори (причини і умови) і повідомляти про них у спеціальному поданні відповідні інстанції для їх усунення.

Студенти повинні знати, що до чинників, які детермінують злочинну поведінку, включають наступні категорії: а) особистість злочинця; б) зовнішнє соціальне середовище, в якому діє суб'єкт; в) механізм злочинної поведінки.

Треба звернути їх увагу, що хоча особа формується під впливом генетичного та соціального наслідування, хоча життєві обставини диктують їй те чи інше рішення, вибір способу задоволення потреби залежить перш за все від самої особи. Тому особу треба вважати безпосередньою призвідником вчинків, у тому числі й злочинних. Умови формування особи злочинця - це спадковість та найближче оточення (сім'я, друзі, школа, робота тощо).

Студенти повинні вміти дати визначення механізму індивідуальної

злочинної поведінки як взаємодії психічних процесів і станів особистості з зовнішнім середовищем, яка визначає вибір і реалізацію злочинного варіанта поведінки із декількох можливих, та вміти розкрити зміст елементів механізму злочинної поведінки (психічних процесів і станів, які слід розглядати не в статичності, а в динаміці, і при тому не ізольовано, а у взаємодії з факторами зовнішнього середовища).

2. Зовнішні обставини вчинення злочину (конкретна життєва ситуація).

Студенти повинні засвоїти, що виникнення злочинного наміру відбувається у конкретній життєвій ситуації, яка містить обставини, що сприяють здійсненню цього наміру (умови злочину), а також перешкоди чи нейтральні обставини.

Окрім цього, вони повинні вміти розкрити сутність і зміст типів ситуацій конкретного злочину:

- за періодом існування: одноразової, короткої, відносно продовжуваної, продовжуваної;

- за ступенем раптовості виникнення: несподіваної, такої, яка злочинцем неодноразово спостерігалась й такої, яка злочинцем постійно спостерігалась;

- за джерелом виникнення: створених злочинцем (заздалегідь або ненавмисно), таких, які виникли в результаті дій інших осіб (легковажної, непередбачливої, аморальної поведінки, або навіть правопорушень з їх боку), викликаних стихійними силами.

3. Роль потерпілого у створенні криміногенної ситуації. Види віктимної поведінки.

Серед умов, злочинного діяння особливе місце належить приводу, з яким пов'язане виникнення рішення вчинити злочин. Це може бути й поведінка самого потерпілого, так звана віктимна поведінка, котру вивчає така важлива галузь кримінології, як віктимологія («віктіма» - жертва).

Студенти повинні ознайомитись з основними положеннями віктимології, що містяться у лекції та іншій рекомендованій літературі, у першу чергу – щодо видів віктимності та напрямків віктимологічної профілактики злочинів.

4. Мотивація умисної злочинної діяльності.

Дуже важливим не тільки для кримінології, але й для всіх гуманітарних наук, в першу чергу юридичних, є питання мотивації злочинної поведінки. Тут також необхідні деякі знання про мотивацію взагалі. Мотивація - це внутрішня детермінація поведінки. Вона складається з виникнення мотиву (опредмеченої потреби та вибору злочинного засобу її задоволення), формування мети, планування, прийняття рішення, здійснення наміру та його корегування.

5. Мотивація імпульсивного та звичного злочину

Студентам треба мати на увазі, що деякі злочини, так звані імпульсивні та звичні, мотивуються по скороченій схемі. Імпульсивні дії виконуються одразу після появи мотиву без спроб зважити доводи "за" і "проти", без планування та рішення. Бездумно здійснюється і звичний злочин.

III. Порядок проведення заключної частини заняття (15 хв.).

1. Підведення підсумків засвоєння студентами знань теоретичного

матеріалу, практичних вмінь і навичок їх використання під час розгляду практичних завдань.

2. Додаткове роз'яснення питань, що викликали певні ускладнення щодо їх розв'язання на практичному занятті.

3. Оцінювання підготовки кожного студента до практичного заняття з аргументацією отриманої оцінки за роботу на занятті.

4. Постановка завдань студентам на самопідготовку до наступних занять.

Тема № 6. Методологія та методика кримінологічних досліджень.

Практичне заняття «Методологія та методика кримінологічних досліджень».

Навчальна мета заняття: студенти повинні отримати знання про основні положення методології кримінологічної науки, види методів кримінологічних досліджень, та їх застосування, також про види та джерела отримання кримінологічної інформації, умови, яким ця інформація повинна відповідати, та форми їх узагальнення і аналізу. Методична озброєність дозволить юристам, працюючим у правоохоронних органах, зокрема в органах внутрішніх справ на підставі отриманої науково обґрунтованої кримінологічної інформації, її обробки та аналізу, розробляти ефективні рекомендації для застосування заходів протидії злочинності.

Кількість годин - 2 години денна форма навчання.

Навчальні питання:

1. Поняття методології та методики. Види методів кримінологічних досліджень.

2. Застосування загальнонаукових методів пізнання в кримінології.

3. Застосування конкретно-соціологічних методів в кримінології.

4. Використання психологічних методів в кримінології.

5. Узагальнення та аналіз кримінологічної інформації.

6. Характеристика кримінологічних програм дослідження.

Література

1. Кримінологія. Загальна частина : навчальний посібник / Кол. авторів Блага А. Б., Богатирьов І. Г., Давиденко Л. М. та ін.; за заг. ред.. О. М. Бандурки. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2010. – С. 134-158.

2. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник [для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів] / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисодєд ; [за ред. проф. І. М. Даньшина]. – Х. : Право, 2009. С.20-31.

3. Десятник В.О. Методологічна концепція правничого дослідження [Електронний ресурс]/В.О.Десятник.-Режим доступу: www.legalexpertise-ua/method/html

4. Кримінологія. Академічний курс / Кол. авторів: за заг. ред. О. М. Литвинова. – К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. -588 с.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття (5 хв.).

1. Перевірка наявності студентів та їх підготовки до заняття.
2. Визначення мети та завдання заняття, місця теми в структурі навчальної дисципліни, міждисциплінарних зв'язків, практичної спрямованості навчального матеріалу.
3. Роз'яснити план та порядок проведення заняття, наголосити на особливостях розгляду окремих питань та практичних завдань, що потребують особливої уваги з урахуванням стану законодавства.

II. Порядок проведення основної частини заняття (60 хв.).

1. Поняття методології та методики. Види методів кримінологічних досліджень.

Студенту необхідно розглянути наукове визначення понять «метод», «методика» та «методологія». Наука може бути самостійною, тільки тоді коли вона має власний предмет дослідження та методику (сукупність прийомів та способів дослідження). Треба визначити основні положення методології кримінологічної науки.

Кримінологічне дослідження, як і будь-яке інше наукове дослідження складається з кількох етапів: а) вивчення проблеми, ознайомлення з літературою за темою, визначення наукової гіпотези і основних напрямків проведення дослідження; б) розробка програми дослідження, визначення джерел отримання інформації, та шляхів її отримання, визначення учасників наукового дослідження, та його матеріально-технічного забезпечення; в) отримання необхідної інформації; г) аналіз, узагальнення та інша обробка отриманої інформації, формулювання висновків та рекомендацій.

Методи кримінологічних досліджень поділяються на загальнонаукові та спеціальні. Слід надати їм загальну характеристику та розглянути різноманітні класифікації методів кримінологічних досліджень.

2. Поняття методології та методики. Види методів кримінологічних досліджень.

Студент має виділити загальнонаукові методи, які застосовуються в кримінології, а саме: а) логічний ; б) історичного аналізу; в) системно-структурний; г) порівняльний; д) статистичний; е) гіпотези. Логічний метод пізнання уявляє певний рівень теоретичної підготовки науковців, використання при дослідженні законів і правил формальної логіки. Метод історичного аналізу забезпечує вивчення злочинності, окремого злочину, їх причин та умов в історичному русі. Злочинність аналізується упродовж відносно тривалого часу, що дозволяє визначити її стійкі характеристики та тенденції, її зв'язок з іншими соціальними явищами. Системно-структурний метод застосовується в двох аспектах. По-перше, злочинність розглядається як система злочинів та осіб, що їх вчинили, які взаємодіють між собою. По-друге, злочинність розглядається як частина більш широкої системи – суспільства. Встановлюються зв'язки злочинності з різними характеристиками суспільства, особливо негативними, які є факторами злочинності.. Порівняльний метод дозволяє порівнювати злочинність, її особливості в різних регіонах однієї країни. Статистичний метод встановлює загальні статистичні закономірності злочинності без урахування особливостей їх прояву в певному конкретному

випадку.

Метод гіпотези полягає в тому, що дослідником висувається певна версія, яка досить детально перевіряється.

3. Застосування конкретно-соціологічних методів в кримінології.

Розглядаються конкретно-соціологічні методи, які застосовуються в кримінологічних дослідженнях. Їх використання дозволяє вивчати злочинність, злочин, їх причини та умови в їх конкретному прояві, в конкретних умовах місця та часу. Найбільш розповсюдженими соціологічними методами, які застосовуються для отримання кримінологічної інформації є: а) опитування; б) спостереження; в) вивчення документів; г) експеримент; д) метод експертних оцінок. Опитування поділяється на два види: 1) інтерв'ю; 2) анкетування громадян. Інтерв'ю може бути таких видів: вільне, спрямоване, панельне (тобто повторне через деякий час), групове. Вільне інтерв'ю – пропонується тема, по який респондент у вільній формі веде розповідь. Спрямоване інтерв'ю – відповіді на чітко сформульовані запитання. Відповіді фіксуються словами "так" чи "ні", балами (1, 2, 3), або знаками "+", "-". Панельне, або повторне, інтерв'ю – повторна бесіда з однією і тією ж особою через деякий час. Групове інтерв'ю – бесіда не з однією, а з групою осіб. Метод анкетування – полягає в отриманні відомостей у вигляді письмових відповідей на запитання спеціально розробленої анкети. Другий метод опитування – це найбільш зручний і ефективний метод збирання інформації. За процедурою проведення, анкетування поділяється на очне і заочне, повне і вибіркове, відкрите і анонімне. Питання в анкетах формуються двома способами: 1) відкритим, – коли вони вимагають відповідь у вільній формі; 2) закритим, – коли вони вимагають вибрати відповідь із запропонованого в анкеті набору ("так", "ні"). Спостереження як метод збирання інформації полягає в безпосередньому сприйнятті дослідником досліджуваного явища. Експеримент – як метод збирання інформації визначається як науково поставлений дослід, що дозволяє у спеціально створених умовах виявити і виміряти кримінологічне значимі факти.

4. Використання психологічних методів в кримінології.

Надається характеристика психологічних методів, які застосовуються при проведенні кримінологічних досліджень. До психологічних методів відноситься: а) спостереження; б) самоспостереження; в) вивчення документів; г) опитування; д) експеримент; е) тестування; є) соціометричне опитування. Самоспостереження дозволяє встановити закономірності людської поведінки, механізм прийняття людиною рішення, особливості процесу мотивації поведінки людини. Вивчення документів дозволяє встановити особливості особистісного сприйняття людиною певних ситуацій, подій, визначити її установки, які можуть бути усвідомленими та неусвідомлюваними. Опитування дозволяє зібрати біографічні дані про осіб, які опитуються, виявляти їх ціннісні орієнтації, соціальні установки, особистісні риси та якості. Тестування – це прийом вимірювання та оцінки різноманітних психологічних якостей та станів індивіду. Метод соціометричного опитування – це система процедур для аналізу емоційно-психологічних зв'язків між людьми.

5. Узагальнення та аналіз кримінологічної інформації.

Слід розглянути та надати характеристику статистичному методу та математичному моделюванню, які застосовуються при узагальненні та аналізі отриманої кримінологічної інформації. Статистичні методи дозволяють встановити кількісні закономірності злочинності, окремих їх видів, злочинців без урахування їх особливостей в кожному конкретному випадку. Математичне моделювання – створення, конструювання моделі, тобто певного образу певного явища чи процесу для подальшого його аналізу. Модель повинна схематично відтворювати структуру, основні кількісні та якісні характеристики об'єкту, що досліджується.

6. Характеристика кримінологічних програм дослідження.

Програма кримінологічного дослідження – це визначення основних задач, принципів і гіпотез дослідження, а також методики проведення дослідження. У програмі викладаються: тема, мета і задачі дослідження, формуються гіпотези, які необхідно перевірити, встановлюється предмет дослідження, щодо якого треба зібрати інформацію, описуються методи і науковий інструментарій дослідження, визначаються форма представлення результатів дослідження. *Гіпотеза дослідження* – це науково обґрунтоване передбачення, що формулюється стосовно досліджуваних явищ. Для того, щоб ця гіпотеза перетворилась з передбачення у достовірне знання, вона і має бути перевірена і підтверджена фактами у процесі дослідження. Гіпотеза формулюється на підставі визначення проблеми яку треба розв'язати. Гіпотеза має узгоджуватись з певними кримінологічними концепціями і принципами. Завдання, цілі кримінологічні дослідження, а також засоби їх досягнення мають узгоджуватись між собою. Усі засоби збирання інформації повинні пройти випробування для визначення їх придатності у даному дослідженні. З цією метою проводяться так звані пілотажні (пошукові) дослідження, котрі допомагають уточнити зміст запитань в анкетах, обсяг вибірки, характер гіпотези тощо.

III. Порядок проведення заключної частини заняття (15 хв.).

1. Підведення підсумків засвоєння студентами знань теоретичного матеріалу, практичних вмінь і навичок їх використання під час розгляду практичних завдань.

2. Додаткове роз'яснення питань, що викликали певні ускладнення щодо їх розв'язання на практичному занятті.

3. Оцінювання підготовки кожного студента до практичного заняття з аргументацією отриманої оцінки за роботу на занятті.

4. Постановка завдань студентам на самопідготовку до наступних занять.

Тема № 7. Запобігання злочинності.

Практичне заняття «Запобігання злочинності».

Навчальна мета заняття: на підставі зазначених питань, студенти повинні отримати знання та сформулювати цілісне уявлення про систему попередження злочинності, співвідношення понять «протидія», «попередження», «профілактика», «запобігання», «припинення» злочинів; класифікацію методів

попереджувальної діяльності. Студент повинен визначати суб'єктів попередження злочинності, окремо акцентувати увагу на місце і ролі органів внутрішніх справ у протидії злочинності.

Кількість годин – 2 години денна форма навчання, 2 години заочна форма навчання.

Навчальні питання:

1. Поняття та система попередження злочинності. Визначення та співвідношення понять «протидія», «попередження», «профілактика», «запобігання» і «припинення» злочинів.
2. Заходи попередження злочинності.
3. Суб'єкти попередження злочинності.
4. Роль органів внутрішніх справ у протидії злочинності.
5. Кримінологічне прогнозування і кримінологічне планування профілактичних заходів.

Література

1. Кримінологія. Загальна частина : навчальний посібник / Кол. авторів Блага А. Б., Богатирьов І. Г., Давиденко Л. М. та ін.; за заг. ред.. О. М. Бандурки. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2010. – С. 159-202.
2. Блажівський Є.М. Моніторинг протидії злочинності в Україні: монографія / Є.М.Блажівський. Харків : Золота миля, 2013. - 372 с.
3. Голіна В.В. Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні / В.В.Голіна, С.Ю.Лукашевич, М.Г.Колодяжний; за заг.ред. В.В.Голіни. - Х.: Право , 2012. -304 с.
4. Державну програму щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015-2017 роки <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/265-2015-%D0%BF#n19>.
5. Комплексна програма профілактика правопорушень на 2016-2020 роки (Полтавська обл).Проект.// <http://www.adm-pl.gov.ua/sites/default/files/progr-pravoporush.pdf>.
6. Обласна цільова комплексна програма профілактики та протидії злочинності у Київській області на 2017-2020 роки «Безпечна Київщина» // <http://www.koda.gov.ua/.../Proekt-programi-Bezpechna-Kivshhina.doc>
7. Протидія злочинності та профілактика злочинів: монографія /О.М.Бандурка, О.М. Литвинов. - Х.:ХНУВС, 2011. – 308 с.
8. Профілактика злочинів: підручник /О.М.Джужа та ін.; за заг.ред О.М.Джужи. - Київ:Атіка, 2011. -720 с.
9. Стратегія і тактика протидії злочинності : монографія / Олександр Маркович Бандурка, Олексій Миколайович Литвинов; В.о. Кримінолог. асоц. України.– Харків : НікаНова, 2012.– 318 с.300 пр.– Бібліогр.: 302-317с .
10. Давиденко В.Л. Кримінологічна діяльність суб'єктів кримінального судочинства : монографія / В.Л.Давиденко, О.О.Титаренко, М.Л.Давиденко, О.М.Литвинов. – Харків: Тимченко, 2011. -214с.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття (5 хв.).

1. Перевірка наявності студентів та їх підготовки до заняття.
2. Визначення мети та завдання заняття, місця теми в структурі навчальної дисципліни, міждисциплінарних зв'язків, практичної спрямованості навчального матеріалу.
3. Роз'яснити план та порядок проведення заняття, наголосити на особливостях розгляду окремих питань та практичних завдань, що потребують особливої уваги з урахуванням стану законодавства.

II. Порядок проведення основної частини заняття (60 хв.).

1. Поняття та система попередження злочинності. Визначення та співвідношення понять «протидія», «попередження», «профілактика», «запобігання» і «припинення» злочинів.

Система запобігання злочинності складається з різноманітних діяльностей, що протидіють формуванню комплексу сваволі і ілюзій, а також прояву цього комплексу у вигляді злочину. Будь-яка діяльність, що може протидіяти формуванню комплексу сваволі і ілюзій, а також його злочинному прояву має включатися до системи протидії злочинності.

Система протидії складається з наступних елементів:

Попередження (профілактика) злочинності. Воно має два види: а) загальне попередження – докорінне усунення причин і умов злочинності в суспільстві; б) індивідуальне попередження – усунення причин і умов, що породжують конкретні злочини на рівні конкретних життєвих обставин і конкретної життєвої ситуації.

Репресія злочинності – діяльність органів, що здійснюють репресію засобами кримінально-правового впливу і кримінальної відповідальності.

Загальне і індивідуальне попередження здійснюється у двох формах: неспецифічне і специфічне. Неспецифічна профілактична діяльність – це діяльність, спеціально не спрямована на протидію злочинності, але своїм наслідком може мати антикриміногенний ефект. Специфічна профілактична діяльність – це діяльність, спеціально спрямована на протидію злочинності. Різновидностями специфічної профілактичної діяльності є: а) запобігання злочинам – система дій, спрямованих на перешкоджання здійсненню злочинного наміру конкретною особою до початку посягання на стадіях виявлення умислу або приготування до злочину; б) припинення злочинів – полягає в діях, спрямованих на припинення вже розпочатої злочинної діяльності і відвернення злочинних наслідків; в) охоронна діяльність – полягає в охороні тих чи інших об'єктів від злочинних посягань.

Студенту необхідно надати визначення таких понять, як «протидія», «попередження», «профілактика», «запобігання» і «припинення» злочинів, та визначити їх співвідношення.

2. Заходи попередження злочинності.

Слід надати перелік заходів попередження злочинності та їх класифікацію за різними підставами, а також розкрити зміст зазначених заходів. В умовах постійного росту кількості злочинів перед правоохоронними органами постає завдання не тільки розкривати і розслідувати вчинені злочини, але й

продовжувати пошук ефективних заходів впливу на злочинність. Реалізується це завдання в межах діяльності по профілактиці злочинів.

3. Суб'єкти попередження злочинності.

Суб'єкти запобігання злочинності – державні і недержавні інституції (організації) і особи, що можуть своєю діяльністю неспецифічне чи специфічно протидіяти злочинності. Суб'єкти протидії злочинності можуть бути: 1) *неспеціальними*; 2) *спеціальними* (їх ще називають *неспецифічними та специфічними*). Неспеціальними суб'єктами протидії злочинності є інституції і особи, діяльність яких не спрямована на протидію злочинності, але може мати антикриміногенні наслідки (наприклад, органи державної влади і управління, Верховна Рада, Президент, Кабінет Міністрів, міністерства і відомства та їх органи, місцеві органи державної адміністрації, органи місцевого самоврядування), недержавні інституції – об'єднання громадян, релігійні організації). Спеціальними суб'єктами протидії злочинності є інституції і особи, діяльність яких спрямована на протидію злочинності (наприклад, правоохоронні органи, органи МВС, прокуратури, суду). Органи кримінальної репресії є одночасно за законом і спеціальними суб'єктами попередження злочинності. Спеціальними суб'єктами протидії злочинності є також органи, які не є органами кримінальної репресії, але діяльність їх спрямована на протидію злочинності: координуючі комітети по боротьбі із злочинністю, різні комісії по боротьбі із злочинністю і таке інше, фонди спеціальні, комітети і служби у справах неповнолітніх (центри і на місцях) школи і профучилища соціальної реабілітації дітей, центри медико-соціальної реабілітації тощо.

4. Роль органів внутрішніх справ у протидії злочинності.

Рекомендується акцентувати увагу на тому, що органи внутрішніх справ посідають основне місце в системі суб'єктів протидії злочинності. На ці органи покладена правоохоронна функція держави, котра полягає у забезпеченні охорони конституційного ладу, прав і свобод громадян, законності і правопорядку, оточуючого природного середовища, встановлених і врегульованих правом всіх суспільних відносин. Студентам необхідно провести аналіз нормативно-правової бази, відповідно якої здійснюється діяльність органів внутрішніх справ по протидії злочинності. Також треба визначити методику профілактичної роботи в ОВС та взаємодію з громадськими формуваннями.

5. Кримінологічне прогнозування і кримінологічне планування профілактичних заходів.

Необхідно розглянути поняття, задачі та види кримінологічного прогнозування та кримінологічного планування. Кримінологічне прогнозування дозволяє попередити суспільство про можливі варіанти розвитку криміногенної ситуації в Україні, здійснити належне планування боротьби зі злочинністю та розробити заходи, які спрямовані на її попередження, вирішити питання про внесення змін та доповнень до чинного законодавства, яке регулює певні суспільні відносини, прогнозувати можливі наслідки заходів по попередженню злочинності і окремих її видів.

III. Порядок проведення заключної частини заняття (15 хв.).

1. Підведення підсумків засвоєння студентами знань теоретичного матеріалу, практичних вмінь і навичок їх використання під час розгляду практичних завдань.
2. Додаткове роз'яснення питань, що викликали певні ускладнення щодо їх розв'язання на практичному занятті.
3. Оцінювання підготовки кожного студента до практичного заняття з аргументацією отриманої оцінки за роботу на занятті.
4. Постановка завдань студентам на самопідготовку до наступних занять.

Особлива частина

ТЕМА № 8: Кримінологічна характеристика та профілактика фонових явищ.

Практичне заняття «Кримінологічна характеристика та профілактика фонових явищ».

Навчальна мета заняття: студенти повинні отримати знання, необхідні для визначення поняття фонових явищ злочинності, сформулювати цілісне уявлення про їх зв'язок зі злочинністю, навчитися давати кримінологічну характеристику цим явищам та з'ясувати основні напрямки профілактики цих явищ.

Кількість годин – 4 години денна форма навчання.

Навчальні питання:

1. Поняття та основні види фонових явищ
2. Кримінологічна характеристика та профілактика окремих видів фонових явищ:
 - а) пияцтва та алкоголізму;
 - б) наркоманії та наркотизму;
 - в) безпритульності та безнадзорності;
 - г) проституції;
 - д) расизму та ксенофобії
 - е) насильства в сім'ї

Література

1. Блага А.Б. Сутність, види, форми та методи профілактики насильства в сім'ї // Вісник кримінологічної асоціації України. – Том 1. - Х.: Золота миля, 2012. – С. 47-52
2. Злочини на ґрунті ненависті: новий кримінальний феномен світового суспільства. Науково-практичне видання / За заг. ред. Дж. Перліна, наук. Редактори О. А. Мартиненко та Ю. Л. Белоусов. – Львів: Астролябія, 2011. – 524 с.
3. Вісник кримінологічної асоціації України: матеріали «круглого столу» на тему «Виконання законодавства України щодо протидії насильству в сім'ї» (м. Харків, 17 листоп. 2011 р). – МВС України, Харківський нац. ун-т внутр. справ; Кримінологічна асоціація України. – Х.: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2011. – С. 109- 230
4. Комплексна допомога бездоглядним та безпритульним дітям: метод. посіб. / Авт. Безпалько О. В., Гурковська Л. П., Журавель Т. В. та ін. / За ред. Зверєвої І. Д., Петрович Ж. В. – К.: Видавничий дім «Калита», 2010. – 376 с.

5. Назаренко Д.О. Кримінологічний аналіз та запобігання фоновим для злочинності явищам : монографія /Д.О. Назаренко, Харків : Золота Миля, 2013. – 458 с

6. Попередження, виявлення і подолання випадків насильства та жорстокого поводження з дітьми: методичний посібник для освітян / Авт. Журавель Т.В., Кочемировська О.О., Ясеновська М. Е. / За заг. ред. Безпалько О. В. – К.: ТОВ «К.І.С.», 2010. – 242 с.

7. Моніторинг стану виконання законодавства України щодо протидії насильству в сім'ї. 2010 – 2011 роки / Кол. авт.: О. М. Бандурка, О. Ф. Бондаренко, В. О. Брижик та ін.; за заг. ред. О. М. Бандурки, К. Б. Левченко; вступ. слово О. О. Зарубінського. – Х: Видавництво «Права людини», 2011. – 240 с.

8. Феофілова В. Ксенофобія – виклик сучасності: посібник для проведення занять з персоналом ОВС.–Електр. ресурс, режим доступу <http://umdppl.info/index.php?id=1258643127>

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття (5 хв.).

1. Перевірка наявності студентів та їх підготовки до заняття.

2. Визначення мети та завдання заняття, місця теми в структурі навчальної дисципліни, міждисциплінарних зв'язків, практичної спрямованості навчального матеріалу.

3. Роз'яснити план та порядок проведення заняття, наголосити на особливостях розгляду окремих питань та практичних завдань, що потребують особливої уваги з урахуванням стану законодавства.

II. Порядок проведення основної частини заняття (60 хв.).

1. Поняття та основні види фонових явищ

Перш за все студентам необхідно засвоїти визначення і види фонових явищ злочинності як різноманітних форм асоціальної та антисоціальної поведінки, які є основою для формування стійкої анти суспільної спрямованості особи та стають своєрідним сприятливим фоном для вчинення злочинів.

Крім того, слід звернути увагу на те, що на пострадянському просторі їх розвиток відбувається на тлі таких тенденцій загально-соціального розвитку, як криміналізація суспільної свідомості (суб'єктивний чинник) та заглиблення у стан маргіналізації (об'єктивний чинник). Слід мати на увазі, що багато з фонових явищ є тривожними симптомами деградації соціальної сфери і національної культури, падіння рівня моральності і духовності, втрати людьми сенсу життя та адекватних соціальних орієнтирів.

2. Кримінологічна характеристика та профілактика окремих видів фонових явищ:

а) пияцтва та алкоголізму

б) наркоманії та наркотизму

в) безпритульності та безнадгледності

г) проституції

д) расизму та ксенофобії

е) насильства в сім'ї

ж) корупція (поза межами кримінальних правопорушень)

Розкриття цього питання здійснюється на основі засвоєних студентами матеріалів попередніх тем, а саме – знань щодо кількісних та якісних показників злочинності, детермінації злочинності, особи злочинця, суб'єктів, змісту та напрямків запобігання злочинам та правопорушенням. Відповідно, при вивченні цього питання необхідно розглянути, у чому проявляється суспільна небезпечність перелічених фонових явищ, яким чином кожне з них пов'язане зі злочинністю, розглянути їх сучасний стан в Україні, а також основні напрямки профілактики.

Ознайомлення та обговорення відеоматеріалів по темі.

Тема № 9. Кримінологічна характеристика та запобігання агресивно-насильницькій злочинності

Практичне заняття «Кримінологічна характеристика та запобігання агресивно-насильницькій злочинності».

Навчальна мета заняття: на підставі зазначених питань, студенти повинні отримати знання та сформувані цілісне уявлення про кримінально-правове та кримінологічне розуміння агресивно-насильницької злочинності; визначати її кількісні та якісні показники у структурі сучасної злочинності в Україні; зрозуміти специфічні ознаки агресивних злочинців.

Кількість годин - 2 години денна форма навчання.

Навчальні питання:

1. Кримінологічна характеристика агресивно-насильницької злочинності.
2. Причини і умови, що породжують агресивно-насильницьку злочинність.
3. Запобігання агресивно-насильницькій злочинності.

Література

1. Кримінологія. Загальна частина : навчальний посібник / Кол. авторів за заг. ред..О. М. Бандурки. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2010.
2. Кримінологія. Особлива частина : навчальний посібник / Кол. авторів за заг. ред. О. М. Бандурки. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2012.
3. Дрьоміна-Волок Н.В. Расова дискримінація і злочини, вчинені на ґрунті ненависті ("HATE CRIMES") //Бюлетень Міністерства юстиції України . - 2008 . - № 11/12 . -С.211-215.

План проведення заняття:

- I. Порядок проведення вступу до заняття (5 хв.).
 1. Перевірка наявності студентів та їх підготовки до заняття.
 2. Визначення мети та завдання заняття, місця теми в структурі навчальної дисципліни, міждисциплінарних зав'язків, практичної спрямованості навчального матеріалу.
 3. Роз'яснити план та порядок проведення заняття, наголосити на особливостях розгляду окремих питань та практичних завдань, що потребують

особливої уваги з урахуванням стану законодавства.

II. Порядок проведення основної частини заняття (60 хв.).

1. Кримінологічна характеристика агресивно-насильницької злочинності.

Насильницькі злочини – це злочини, спрямовані на заподіяння шкоди певній особі чи суспільству шляхом застосування фізичного чи психічного насильства щодо неї безпосередньо чи щодо інших осіб або речей, які мають для неї значення.

Насильницькі злочини можна поділити на наступні групи:

- Злочини проти життя, здоров'я, статевої свободи, честі, гідності, волі, що вчиняються шляхом фізичного чи психічного насильства: вбивства, доведення до

самовбивства, тілесні ушкодження, побої і мордування, погроза вбивством, зґвалтування, мужолозтво, незаконне позбавлення свободи, захват заручників, наклеп, образа та інші злочини.

- Корисливі насильницькі злочини: бандитизм, розбій, грабіж, вимагання.

- Насильницькі посягання на державу, громадську безпеку, громадський порядок і порядок управління: терористичні акти і диверсії, пов'язані з загибеллю людей чи спричиненням шкоди здоров'ю, хуліганство, посягання на життя посадових осіб, опір представникам влади, а також інші насильницькі дії і погрози щодо посадових осіб.

Дослідження ООН вказують на те, що при рості злочинності у всіх країнах злочини насильницькі характеризуються наступним чином:

а) вони займають друге місце у структурі усієї злочинності після майнових злочинів;

б) в міру економічного розвитку будь-якої країни майнові злочини, особливо крадіжки, частішають, а злочини проти особи, особливо злочини проти життя, стають рідшими.

Характеристика тяжких злочинів проти життя і здоров'я в Україні. В сучасних умовах насильницька злочинність, як і інші види злочинності, зростає, хоч темпи зростання в різні роки є різними. В кримінологічній характеристиці насильницьких злочинів підкреслювався їх побутовий характер. В останні роки суттєво змінилась мотивація кримінального насильства. Збільшилась доля насильницьких злочинів з корисливою мотивацією, поширення набувають вбивства "на замовлення". Кожне третє вбивство вчиняється з корисливих спонукань, "побутові" вбивства складають біля 35%, з помсти – 12%, з ревності – 8%, з хуліганських мотивів – 2%, на сексуальному ґрунті – 1- 2%. Застосування вогнепальної зброї для вбивства частішає з кожним роком і становить сьогодні біля 20%. Біля половини вбивств вчиняється в стані сп'яніння.

Характеристика зґвалтувань та інших статевих злочинів. За статистичними даними питома вага зареєстрованих зґвалтувань останнім часом зменшилась. Це може бути пояснено: по-перше, різким підвищенням числа інших злочинів; по-друге – підвищенням латентності зґвалтувань. Біля третини складають групові зґвалтування. Майже 25% зґвалтувань вчинено неповнолітніми. У більш, ніж половини випадків зґвалтувань має місце

сприятлива віктимна поведінка потерпілих. Інші статеві злочини в кримінальній статистиці займають досить незначну долю.

Характеристика хуліганства, поєднаного з насильством. Останнім часом доля хуліганства серед насильницьких злочинів, згідно із статистикою, скорочується. Процент п'яних серед хуліганів найбільш високий – більше 80 %.

2. Причини і умови, що породжують агресивно-насильницьку злочинність.

Причиною агресивно-насильницької злочинності, є відсутність у особи належного рівня культури відносин з іншими людьми, що проявляється у вигляді неповаги до фізичної і психічної недоторканості людини. Умовами, що сприяють агресивно-насильницькій злочинності є: недостатня ефективність правоохоронної діяльності держави, а також урбанізація, недоліки сімейного виховання, аномалії психіки, алкоголізація, пропаганда культу насильства у засобах масової інформації та інші фактори. Це підтверджується, зокрема, сучасними кримінологічними дослідженнями. На даний час їх доля не перевищує 3% (цей показник може значно коливатись в окремих сучасних країнах). Кримінологи вважають, що ці зміни є наслідком підвищення соціальної і етичної цінності людського життя. Прогрес цивілізації нерозривно пов'язаний з ростом зовнішнього і внутрішнього контролю за проявами насильства. Насильство забороняється як на моральному, так і на правовому рівні. Поширюються норми поведінки, в яких утверджується необхідність використання ненасильницьких засобів досягнення будь-якої мети. Породжуваний розвитком цивілізації процес підвищення чутливості людей до насильства поки що поширюється більшою частиною на вищі і середні шари суспільства. Нижчі шари не встигають засвоїти ціннісні орієнтації, що стримують насилля. Особливості, властиві особам молодого віку, теж не є сприятливими для формування ненасильницьких форм поведінки, тому більшість злочинців і жертв злочинів ненасильницького характеру – особи молодого віку.

3. Запобігання агресивно-насильницькій злочинності.

Основним засобом запобігання агресивно-насильницькій злочинності є сприяння формуванню у особи такої культури взаємовідносин між людьми, котра проявлялась би у повазі до фізичної і психічної недоторканості людини, визнанні її найвищою цінністю у суспільстві. Як свідчить історичний досвід необхідними умовами для формування такої культури є: по-перше, розвиток цивілізованого ринку, котрий має властивість культуризувати життя людей; по-друге, релігійне і соціальне просвітництво. Вказані фактори здатні усувати причину насильницької злочинності. Для усунення умов, що сприяють агресивно-насильницькій злочинності необхідно вдосконалювати правоохоронну діяльність держави, зменшувати негативні наслідки урбанізації, вдосконалювати сімейне виховання, забезпечувати психічне здоров'я населення, протистояти алкоголізації, пропаганді жорстокості у засобах масової інформації і таке інше.

III. Порядок проведення заключної частини заняття (15 хв.).

1. Підведення підсумків засвоєння студентами знань теоретичного

матеріалу, практичних вмінь і навичок їх використання під час розгляду практичних завдань.

2. Додаткове роз'яснення питань, що викликали певні ускладнення щодо їх розв'язання на практичному занятті.

3. Оцінювання підготовки кожного студента до практичного заняття з аргументацією отриманої оцінки за роботу на занятті.

4. Постановка завдань студентам на самопідготовку до наступних занять.

Тема № 10. Кримінологічна характеристика та запобігання загально-кримінальній корисливій злочинності

Практичне заняття «Кримінологічна характеристика та запобігання загально-кримінальній корисливій злочинності».

Навчальна мета заняття: студенти повинні отримати знання та сформулювати цілісне уявлення про кримінально-правове та кримінологічне розуміння загальнокримінальній корисливій злочинності; визначати її кількісні та якісні показники у структурі сучасної злочинності в Україні; зрозуміти специфічні ознаки корисливих злочинів.

Кількість годин – 2 години денна форма навчання.

Навчальні питання :

1. Кримінологічна характеристика корисливих злочинів та їх класифікація.

2. Причини і умови, що породжують загально-кримінальну корисливу злочинність.

3. Запобігання загально-кримінальній корисливій злочинності.

Література

1. Кримінологія. Загальна частина : навчальний посібник / Кол. авторів за заг. ред.. О. М. Бандурки. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2010.

2. Кримінологія. Особлива частина : навчальний посібник / Кол. авторів за заг. ред. О. М. Бандурки. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2012.

3. Кримінологія. Академічний курс / Кол. авторів: за заг. ред. О. М. Литвинова. – К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. -588 с.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття (5 хв.).

1. Перевірка наявності студентів та їх підготовки до заняття.

2. Визначення мети та завдання заняття, місця теми в структурі навчальної дисципліни, міждисциплінарних зв'язків, практичної спрямованості навчального матеріалу.

3. Роз'яснити план та порядок проведення заняття, наголосити на особливостях розгляду окремих питань та практичних завдань, що потребують особливої уваги з урахуванням стану законодавства.

II. Порядок проведення основної частини заняття (60 хв.).

1. Кримінологічна характеристика корисливих злочинів та їх класифікація.

Корислива злочинність – це злочини, спрямовані на незаконне заволодіння майном чи незаконне одержання майнових вигод з корисливих спонукань. Корислива злочинність за своєю питомою вагою займає перше місце в структурі злочинності будь-якої сучасної країни. В Україні, корислива злочинність складала 2/3 усіх злочинів.

За кримінологічною характеристикою корисливі злочини можна класифікувати на наступні групи:

1. Загально-кримінальна корислива злочинність;
2. Економічна корислива злочинність.

Загальнокримінальна корислива злочинність – це корислива злочинність, що проявляється у порушенні майнових прав і інтересів власників.

Економічна корислива злочинність – це корислива злочинність, що проявляється у порушенні законодавства, яке регулює суспільні відносини у сфері економіки.

Ці два види корисливої злочинності інакше називають відповідно ще:

- 1) корисливі злочини проти власності;
- 2) корисливими господарськими злочинами.

Загальнокримінальна корислива злочинність, становить близько 60% від числа злочинів зареєстрованих в Україні. Більше 85% майнових злочинів – це крадіжки, 3% – факти шахрайства, близько 10% – грабежі та розбої, 2% – вимагання.

Крадіжки складають близько 60% усіх зареєстрованих злочинів, із них близько 40% це крадіжки з квартир та домівок громадян. Насильницькі корисливі злочини (грабежі, розбійні напади, бандитизм, вимагательство, умисне вбивство з корисливих мотивів) – становлять близько 6% усіх зареєстрованих злочинів.

2. Причини і умови, що породжують загально-кримінальну корисливу злочинність.

Основною причиною загально-кримінальної корисливої злочинності є недостатній рівень задоволення людьми своїх потреб майнового характеру. Як свідчить досвід, а також сучасні кримінологічні дослідження, рівень корисливої злочинності не знаходиться в прямому зв'язку із рівнем економічного розвитку тієї чи іншої країни чи з рівнем безробіття. Зараз можна вважати доведеним, що злочинність, в тому числі і корислива, зростає як в період підйому економіки так і в період спаду. Зміни економічної ситуації як в кращу сторону так і в гіршу підвищує рівень злочинності. А економічна стабільність позитивно впливає на рівень злочинності. Якщо врахувати, що економічна стабільність є проявом належного рівня задоволення людьми своїх майнових потреб, то слід зробити висновок, що саме її рівень впливає на динаміку корисливої злочинності. За цією ж закономірністю визначається рівень корисливої злочинності в сучасній Україні. Умовою, що сприяє зростанню корисливої злочинності в Україні є недостатній розвиток законодавчого забезпечення економічного порядку в Україні, а також неефективність правоохоронної діяльності.

3. Запобігання загально-кримінальній корисливій злочинності.

Основними в запобіганні загально-кримінальній корисливій злочинності є заходи, що сприяють формуванню належної культури задоволення громадянами своїх майнових потреб. Для цього необхідно зокрема створювати як найсприятливіші умови, щоб якнайбільше громадян могли займатися чесним підприємництвом і бізнесом. Розвиток цивілізованого ринку, коли чесним бути вигідно призводить до звуження поля для корисливої злочинності, до витіснення останньої. Лише за цих передумов з'являється також можливість зробити ефективною правоохоронну діяльність держави.

III. Порядок проведення заключної частини заняття (15 хв.).

1. Підведення підсумків засвоєння студентами знань теоретичного матеріалу, практичних вмінь і навичок їх використання під час розгляду практичних завдань.

2. Додаткове роз'яснення питань, що викликали певні ускладнення щодо їх розв'язання на практичному занятті.

3. Оцінювання підготовки кожного студента до практичного заняття з аргументацією отриманої оцінки за роботу на занятті.

4. Постановка завдань студентам на самопідготовку до наступних занять.

Тема № 11. Кримінологічна характеристика та запобігання професійній, організованій та рецидивній злочинності

Практичне заняття «Кримінологічна характеристика та запобігання професійній, організованій та рецидивній злочинності».

Навчальна мета заняття: на підставі зазначених питань, студенти повинні отримати знання та сформувані цілісне уявлення про кримінально-правове та кримінологічне розуміння професійної, організованої та рецидивної злочинності; виділяти специфічні ознаки професійної, організованої та рецидивної злочинності; визначати її кількісні та якісні показники у структурі сучасної злочинності в Україні та основні напрямки попередження професійної, організованої та рецидивної злочинності.

Кількість годин – 2 години денна форма навчання.

Навчальні питання:

1. Поняття та детермінація професійної злочинності.
2. Кримінологічна характеристика професійної злочинності.
3. Поняття та детермінація організованої злочинності.
4. Кримінологічна характеристика організованої злочинності.
5. Поняття та детермінація рецидивної злочинності.
6. Кримінологічна характеристика рецидивної злочинності.
7. Запобігання професійній, організованій та рецидивній злочинності.

Література

1. Кримінологія. Особлива частина : навчальний посібник / Кол. авторів за заг. ред. О. М. Бандурки. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2012.
2. Кримінологія. Академічний курс / Кол. авторів: за заг. ред. О. М. Литвинова. – К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. -588 с.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття (5 хв.).

1. Перевірка наявності студентів та їх підготовки до заняття.
2. Визначення мети та завдання заняття, місця теми в структурі навчальної дисципліни, міждисциплінарних зв'язків, практичної спрямованості навчального матеріалу.
3. Роз'яснити план та порядок проведення заняття, наголосити на особливостях розгляду окремих питань та практичних завдань, що потребують особливої уваги з урахуванням стану законодавства.

II. Порядок проведення основної частини заняття (60 хв.).

1. Поняття та детермінація професійної злочинності.

Необхідно визначити поняття професійної злочинності та дослідити її кількісні та якісні показники у структурі сучасної злочинності в Україні. Розкрити фактори, причини та умови професійної злочинності. Розглянути проблему латентності цих видів злочинів.

2. Кримінологічна характеристика професійної злочинності.

Студентам треба визначити основні ознаки професійної діяльності та види злочинних «спеціалізацій». Розкрити морально-психологічні якості професіональних злочинців та охарактеризувати кримінальну субкультуру та кримінальні традиції. Розкрити термін «професійний злочинець».

Професійну злочинність характеризують 4 основні ознаки: а) стійкий вид злочинного заняття (спеціалізація);

б) певні знання і навички (кваліфікація) ;

в) злочини як джерело засобів до існування; г) зв'язок з кримінальним середовищем.

Професійні злочинці, які не є членами певних злочинних організацій, для забезпечення своєї індивідуальної діяльності змушені притримуватись певних норм співіснування з іншими такими самими злочинцями. В зв'язку з цим у кримінальному світі виникли певні загальні норми поведінки – воровські закони. Професійні злочинці, які самі суворо притримувались цих законів і завдяки своєму значному досвіду могли забезпечувати існування цих законів, – утворили злочинну еліту, яка виникла в колишньому Радянському Союзі під назвою "вори у законі".

3. Поняття та детермінація організованої злочинності.

Слід зазначити, що організована злочинність є реальністю в усіх країнах світу, у тому числі і в Україні. Вона має систему багаторівневих стійких зв'язків, які призводять до концентрації злочинності. Необхідно надати поняття організованої злочинності та визначити фактори, причини та умови організованої злочинності. Також треба знати рівень організованої злочинності в Україні.

4. Кримінологічна характеристика організованої злочинності.

Необхідно виділити ознаки організованої злочинності та види злочинних угруповань. Класифікація злочинних організованих груп. Принципи внутрішньої організації та напрямки діяльності злочинних угруповань. Треба надати кримінологічну характеристику особі-учаснику злочинних груп і злочинних організацій.

Ознаками, що відрізняють саме злочинну організацію від інших є: 1. Протиправні засоби досягнення злочинних цілей; 2. Професіоналізм кримінального характеру; 3. Законспірованість справжньої злочинної діяльності під виглядом легальної; 4. Спеціальна система протидії діяльності правоохоронних органів.

Ці ознаки проявляються в сучасній організованій злочинності в наступних проявах:

1. Як правило, організована злочинність задовольняє потреби населення в нелегальних товарах (крадених чи заборонених – автомобілі, наркотики, зброя і т.п.) і послугах (проституція і т. п.).

2. Організована злочинність здійснює свою діяльність на засадах регіональності і планомірності.

3. Для забезпечення ефективної діяльності утворюються спеціальні підрозділи.

4. Злочинна організація не може обійтись без професіоналів – тобто людей, котрі мають навички злочинні. Вони розвивають у своєму колі кримінальну систему цінностей, намагаються максимально убезпечити злочинну діяльність від розкриття і не допустити втручання у свою діяльність офіційних інстанцій контролю, зокрема правоохоронних органів.

5. Кожна злочинна організація знаходиться у строго централізованому підкоренні до керівної структури, яка веде пошук можливостей для кримінальних дій, планує і контролює злочинну діяльність.

6. Поряд з ієрархічною структурою, злочинна організація обов'язково має певні нормативні правила поведінки для своїх членів – свій статут, порушення якого суворо карається.

7. Нейтралізація кримінального переслідування досягається шляхом дистанціювання керівництва злочинної організації від безпосередніх виконавців тих чи інших злочинів. Тому, як правило, правоохоронним органам рідко вдається викрити діяльність керівників злочинних організацій.

5. Поняття та з детермінація рецидивної злочинності.

Студент повинен розглянути поняття рецидиву злочину. Також надати поняття рецидивної злочинності, визначити фактори, причини та умови, які сприяють рецидивної злочинності. Проблема рецидивної злочинності завжди була і є однією з найбільш актуальних. Рівень рецидивної злочинності визначає ступінь ефективності кримінальної юстиції. Треба знати показники рецидивної злочинності.

6. Кримінологічна характеристика рецидивної злочинності.

Необхідно визначити види рецидиву злочинів, особливості структури рецидивної злочинності. Треба розглянути особу рецидивіста та надати їй кримінологічну характеристику. Кримінологічні типи рецидивістів.

7. Запобігання професійній, організованій та рецидивній злочинності.

Треба зазначити основні заходи, які розробляються та реалізуються державою по запобіганню професійної, організованої та рецидивної злочинності. Основними напрямками протидії організованій і професійній формам злочинності є:

1) заходи, спрямовані на вдосконалення організації економічного життя людей відповідно до природних законів економіки, тобто спрямовані на розвиток культури економіки. Зокрема, це заходи, що сприяють розвитку цивілізованого підприємництва, чесному бізнесу на ринкових засадах, здатного конкурувати із злочинними формами діяльності у сфері економіки;

2) вдосконалення діяльності держави у сфері боротьби з організованою і професійною злочинністю. Зокрема, вдосконалення законодавства і діяльності правоохоронних органів в умовах ринкових відносин.

Система попередження злочинності включає в себе багаторівневі заходи, які спрямовані на блокування, нейтралізацію та усунення факторів, причин і умов, які її породжують та обумовлюють.

III. Порядок проведення заключної частини заняття (15 хв.).

1. Підведення підсумків засвоєння студентами знань теоретичного матеріалу, практичних вмінь і навичок їх використання під час розгляду практичних завдань.

2. Додаткове роз'яснення питань, що викликали певні ускладнення щодо їх розв'язання на практичному занятті.

3. Оцінювання підготовки кожного студента до практичного заняття з аргументацією отриманої оцінки за роботу на занятті.

4. Постановка завдань студентам на самопідготовку до наступних занять.

Тема № 12. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам економічної спрямованості

Практичне заняття «Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам економічної спрямованості».

Навчальна мета заняття: на підставі зазначених питань, студенти повинні отримати знання та сформулювати цілісне уявлення про кримінально-правове та кримінологічне розуміння економічної злочинності ; визначати її кількісні та якісні показники у структурі сучасної злочинності в Україні; з'ясувати ознаки злочинця у сфері економічної діяльності та сучасні засоби запобігання економічним злочинам, особливості запобігання злочинності у суміжних сферах.

Кількість годин – 2 години денна форма навчання.

Навчальні питання:

1. Історія виникнення та поняття економічної злочинності.
2. Класифікація економічних злочинів та кримінологічні показники окремих їх видів.
3. Детермінанти економічної злочинності.
4. Попередження злочинів у сфері економіки.

Література

1. Кримінологія. Загальна частина : навчальний посібник / Кол. авторів за заг. ред.. О. М. Бандурки. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2010.
2. Кримінологія. Особлива частина : навчальний посібник / Кол. авторів за заг. ред. О. М. Бандурки. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2012.
3. Кримінологія. Академічний курс / Кол. авторів: за заг. ред.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття (5 хв.).

1. Перевірка наявності студентів та їх підготовки до заняття.
2. Визначення мети та завдання заняття, місця теми в структурі навчальної дисципліни, міждисциплінарних зав'язків, практичної спрямованості навчального матеріалу.

3. Роз'яснити план та порядок проведення заняття, наголосити на особливостях розгляду окремих питань та практичних завдань, що потребують особливої уваги з урахуванням стану законодавства.

II. Порядок проведення основної частини заняття (60 хв.).

1. Історія виникнення та поняття економічної злочинності.

Незважаючи на свою досить коротку історію ця злочинність становить одну з найбільших загроз національній безпеці, завдаючи величезної матеріальної та моральної шкоди суспільству. Аналіз економічної злочинності передбачає вивчення закономірностей розвитку самої економіки та процесів управління нею. Крім того, на поширення цієї злочинності суттєво впливає наявність прогалин у правовому регулюванні економічних відносин. Масштаби і темпи зростання економічної злочинності в Україні, що завершила лише початковий етап трансформаційних перетворень і ще недостатньо чітко врегулювала економічні відносини, характеризуються як формуванням злочинних форм бізнесу, так і криміналізацією усього господарського механізму. Економічні злочини нині включають широке коло різних за своїми кримінально- правовими ознаками діянь, боротьба з якими вимагає адекватного державного підходу, ресурсного забезпечення та вдосконалення чинного законодавства, яке не відповідає реаліям сьогодення. Внаслідок цього інтереси держави вступають у протиріччя з інтересами суб'єктів господарювання. Це змушує їх приховувати прибутки, не сплачувати податки, окремі операції здійснювати в тіньовому секторі. Держава, зі свого боку, з метою дотримання задекларованого правопорядку, вимушена переходити на адміністративні методи управління економікою, застосовувати жорсткі фіскальні заходи, посилювати кримінальне переслідування за "тіньову" економічну діяльність. Але такими методиками навряд чи можливо запобігти зростанню економічної злочинності, в тому числі її організованих форм, які видозмінюються.

В Україні набули поширення такі види економічних злочинів: ухилення від погашення заборгованості за отримані під гарантію Уряду України іноземні кредити; коли з метою ухилення від оподаткування використовуються фірми, зареєстровані на підставних осіб; зловживання у сфері приватизації; заподіяння збитків державі незаконними торговельними операціями, що здійснюються через підставні фірми; шахрайство з фінансовими ресурсами; злочини у сфері зовнішньоекономічної діяльності; контрабандна, особливо на українсько-російській та українсько-молдовській ділянках кордону, на які припадає 65 % вартості всіх вилучених контрабандних товарів, та втягування в злочинну діяльність посадових осіб; розкрадання зерна з державного резерву; випуск

фальсифікованої лікєро-горілочної продукції тощо.

2. Класифікація економічних злочинів та кримінологічні показники окремих їх видів.

У публікаціях західних кримінологів економічні злочини класифікуються або на законодавчій основі, тобто за найменуванням порушених норм кримінального закону, або за видом об'єкта посягання. Іноді таке згрупування дається у вигляді переліку економічних діянь.

Деякі класифікації будуються за конкретними критеріями, прикладом чого може бути класифікація, розроблена німецьким професором Г. Кайзером. У першому випадку він групує злочини проти банківської та акціонерної систем обміну, кредитної системи, системи страхування і свободи конкуренції, включаючи зловживання довірою та фіктивне банкрутство, порушення авторських прав і права маркірування. В другому - ухилення від сплати податків, митні злочини, шахрайство із субсидіями, зди́рство і хабарництво. До третього блоку він відносить порушення законодавства про охорону праці, злочини проти споживачів та навколишнього середовища.

Інший німецький вчений М. Шнайдер називає три сектори економіки, що є об'єктами економічних зазіхань: 1) злочини, що посягають на банківський і кредитний сектори; 2) злочини, що посягають на сектори будівництва і нерухомого майна; 3) злочини, що посягають на сектори транспорту і подорожей.

Заслуговує уваги і така класифікація економічних злочинів: злочини, пов'язані зі зловживаннями капіталовкладеннями та нанесенням збитків компаньйонам, акціонерам, інвесторам (незаконні операції з бухгалтерськими документами, акціями, інвестиціями); злочини, які проявляються у зловживаннях з депозитним капіталом і наносять збитки кредиторам, гарантам (фіктивне банкрутство, шахрайство у галузі страхування, маніпуляції із субсидіями); злочини, пов'язані з порушенням правил вільної конкуренції (промислове шпигунство, штучне завищення або заниження цін, змова про фіксування цін, фіктивна реклама); злочини, що порушують права споживачів (випуск недоброякісної продукції, шахрайства, що спричиняє збитки споживачам); злочини проти довкілля (забруднення водойм, атмосфери, порушення правил будівництва тощо); злочини, що посягають на фінансову систему держави (шахрайство з фінансовими ресурсами, ухилення від сплати податків, порушення правил торгівлі тощо); злочини, пов'язані зі зловживаннями у галузі соціального страхування і пенсійного забезпечення; злочини, пов'язані з навмисним порушенням правил техніки безпеки, що заподіює матеріальну і фізичну шкоду працівникам; комерційні хабарі; комп'ютерні злочини тощо.

На думку О. Литвака, залежно від суб'єктів та засобів вчинення, економічні злочини слід розподілити на три групи: 1) розкрадання майна, незалежно від форми власності, шляхом привласнення, розтрати, зловживання службовим становищем, а також крадіжки з використанням легального доступу до вкраденого; 2) корисливі злочини, що вчиняються шляхом зловживання посадовим становищем без ознак розкрадання (ухилення від сплати податків,

шахрайство з фінансовими ресурсами тощо); 3) корисливі злочини в сфері торгівлі, послуг та інших сферах приватного бізнесу без використання посадового становища і без ознак розкрадання (фальшивомонетниці -во, контрабанда тощо).

Якщо виходити з кримінально-правової класифікації економічних злочинів, то вона матиме наступний вигляд:

1) *злочини у сфері відносин власності*, пов'язані зі службовою діяльністю: розкрадання державного або колективного майна шляхом шахрайства, присвоєння, розтрата або зловживання посадовим становищем;

2) *злочини у сфері використання бюджету* порушення законодавства про бюджетну систему України; видання нормативних актів, що змінюють прибутки і витрати бюджету всупереч визначеному законом порядку;

3) *злочини у сфері фінансових відносин*: виготовлення або збут підроблених грошей чи цінних паперів; незаконні операції з валютними цінностями; приховування валютної виручки; ухилення від сплати податків; порушення порядку випуску (емісії) та обороту цінних паперів; підробка знаків поштової оплати і проїзних квитків; незаконне виготовлення, підробка, використання або збут незаконно виготовлених і одержаних чи підроблених марок акцизного збору;

4) *злочини у сфері підприємництва*: заняття забороненими видами підприємницької діяльності; порушення порядку її заняттям; фіктивне підприємництво; шахрайство з фінансовими ресурсами; виготовлення спиртних напоїв і торгівля ними; незаконна торговельна діяльність; протидія законній підприємницькій діяльності; приховування банкрутства; фіктивне банкрутство;

5) *злочини у сфері захисту від монополізму і несумлінної конкуренції*: незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять собою комерційну таємницю; розголошення комерційної таємниці; штучне підвищення і підтримання високих цін на товари народного споживання та послуги населенню; змова про фіксування цін; примушування до виконання або невиконання цивільно-правових зобов'язань;

6) *злочини у сфері обслуговування населення*: випуск або реалізація недоброякісної продукції; обман покупців; обман замовників; одержання незаконної винагороди від громадян за виконання робіт, пов'язаних з обслуговуванням населення; порушення правил торгівлі;

7) *злочини у сфері митного регулювання* — контрабанда. Кожна з наведених вище класифікацій економічних злочинів має право на існування, оскільки сприяє їх систематизації та аналізу.

3. Детермінанти економічної злочинності.

Основні детермінанти економічної злочинності в Україні на сучасному етапі з урахуванням її довгострокових, середньострокових і короткострокових чинників розподіляються наступним чином:

Довгострокові фактори: недосконалість господарського механізму щодо використання різних форм власності, виштовхування приватної власності за межі офіційної системи господарювання; відсутність цивілізованих ринкових відносин, добросовісної конкуренції, наявність численних диспропорцій

(цінових, галузевих тощо); інформаційний вакуум щодо більшості соціально-економічних процесів, управлінських рішень та контролю за їх виконанням; відсутність в народі демократичних традицій (як економічних, так і політичних), низька правова культура, що призводить до невиконання своїх обов'язків перед державою у вигляді повноти сплати податків; протиріччя між командно-адміністративною системою господарювання, від якої Україна відійшла, і ринковою економікою, до якої вона ще не дійшла.

Середньострокові фактори: надмірна монополізація економіки, наявність могутнього, але антиринкового військово-промислового комплексу; сировинна спеціалізація виробництва і експорту, що продукує відсталість і антиринкове спрямування економіки, проведення Україною демпінгової політики на світовому ринку; надмірне адміністративне втручання в економіку, обмеження ділової ініціативи і націленості на ефективність виробництва, великі витрати на утримання управлінського апарату, надання численних пільг окремим юридичним і фізичним особам; високий рівень корупції в системі органів державної влади і управління та тінізації економіки.

Короткострокові фактори: відсутність морально-психологічної єдності суспільства, узгодженості дій щодо основних напрямів реформування політичної та економічної систем; надлишковий податковий тиск на суб'єктів господарювання, який заганає їх у тінь; відставання правового забезпечення протидії економічній злочинності від швидкості її зростання та необхідності посилення боротьби з нею; нерозвиненість ринкової інфраструктури української економіки, її нездатність забезпечити нормальний рух інвестицій, капіталів, товарів, робочої сили, неефективність державного контролю у цій сфері; низька платоспроможність більшості громадян, пауперизація широких верств населення, що ставить їх за межу бідності; правова незахищеність суб'єктів господарювання від зловживань, утисків та вимагань з боку чиновників державного апарату на всіх його рівнях тощо.

4. Попередження злочинів у сфері економіки.

Проблемам попередження економічних злочинів приділялась значна увага у вітчизняній кримінологічній літературі. Зокрема, відмічалось, що ефективність протидії економічній злочинності пов'язана насамперед з удосконаленням податкового законодавства, наскільки воно буде виконувати стимулюючу функцію і не душитиме виробника. Це ліквідує підґрунтя економічної злочинності — *тіньову економіку*.

Не менш значущим у запобіганні економічним злочинам має стати поліпшення діяльності всіх правоохоронних органів, громадських організацій, які задіяні у цій справі. Майже всі автори приходять до висновку, що треба виділити три напрямки їх профілактичної роботи:

- 1) виявлення й усунення (нейтралізація) криміногенних факторів, що обумовлюють ці злочини (загальна профілактика);
- 2) виявлення та недопущення злочинів, вчинення яких готується (спеціальна профілактика);
- 3) встановлення осіб, від яких з високим ступенем вірогідності можна очікувати вчинення злочинів, та вжиття до них заходів виховного характеру

(індивідуальна профілактика).

У зв'язку з тим, що процес боротьби з економічною злочинністю досить складний, необхідно залучати до цієї справи науковий потенціал держави з метою внесення конкретних пропозицій щодо удосконалення діяльності усіх суб'єктів профілактики злочинів та їх скоординованої взаємодії. Діяльність зазначених суб'єктів, має відповідати міжнародним стандартам, бути максимально прозорою і зрозумілою як громадськості, такі підприємцям з тим, щоб ефективно виконувати наступні *завдання*: своєчасно запобігати, розкривати і розслідувати злочини в сфері економіки на підприємствах, в організаціях, комерційних структурах, фінансово-кредитній та банківській системах, добиватися повного відшкодування нанесених збитків, забезпечувати захист громадян від злочинних посягань; активно використовувати засоби масової інформації для висвітлення стану економічної злочинності в країні та регіонах і напрямів боротьби з нею. Неабиякий профілактичний ефект можуть принести заходи щодо вдосконалювання діяльності контролюючих органів, наділених правами органів дізнання тощо.

Не менш важливою перешкодою економічній злочинності є заходи, спрямовані на ліквідацію кризи неплатежів і нецільового використання бюджетних коштів, зокрема: проведення із залученням практичних працівників відповідних міністерств і відомств комплексних перевірок законності здійснення товарно-грошових операцій суб'єктами підприємницької діяльності, що створені при державних підприємствах, виявлення фактів одержання прихованих доходів шляхом вилучення з обігу різниці між собівартістю та роздрібними цінами на товари і послуги; погашення заборгованості з виплати заробітної плати, для чого запровадити механізм матеріальної відповідальності підприємств- боржників перед своїми працівниками; забезпечення жорсткого контролю за проходженням бюджетних коштів аж до безпосереднього їх одержувача, спрямованих на адресну державну підтримку, а також погашення заборгованості по заробітній платні тощо.

III. Порядок проведення заключної частини заняття (15 хв.).

1. Підведення підсумків засвоєння студентами знань теоретичного матеріалу, практичних вмінь і навичок їх використання під час розгляду практичних завдань.

2. Додаткове роз'яснення питань, що викликали певні ускладнення щодо їх розв'язання на практичному занятті.

3. Оцінювання підготовки кожного студента до практичного заняття з аргументацією отриманої оцінки за роботу на занятті.

4. Постановка завдань студентам на самопідготовку до наступних занять.

Тема № 13. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності неповнолітніх.

Практичне заняття «Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності неповнолітніх».

Навчальна мета заняття: на підставі зазначених питань, студенти повинні отримати знання та сформулювати цілісне уявлення про кримінально-правове та

кримінологічне розуміння злочинності неповнолітніх; визначати її кількісні та якісні показники у структурі сучасної злочинності в Україні; з'ясувати ознаки неповнолітнього злочинця та сучасні засоби запобігання злочинам неповнолітніх, особливості запобігання злочинності молоді

Кількість годин – 2 години денна форма навчання

Навчальні питання:

1. Поняття злочинності неповнолітніх.
2. Стан та основні тенденції злочинності неповнолітніх.
3. Кримінологічна характеристика особи неповнолітнього злочинця.
4. Детермінація злочинності неповнолітніх.
5. Попередження злочинності неповнолітніх.

Література

1. Кримінологія. Особлива частина : навчальний посібник / Кол. авторів за заг. ред. О. М. Бандурки. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2012.
2. Боротьба з правопорушеннями у молодіжному середовищі: вітчизняний та міжнародний досвід : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 2 черв. 2010 р.) . - Донецьк: ДЮІ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010 . - 364 с.
3. Немченко О.І. Запобігання злочинам, що вчиняються неповнолітніми з психічними відхиленнями: кримінологічні засади: монографія.- Запоріжжя, 2011.
4. Причини та умови злочинності неповнолітніх: наук.-практ. посіб.- Донецьк: ДЮІ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2009 . - 228 с.
5. Смоленський Д.П. Динаміка та структура корисливої злочинності неповнолітніх//Держава і право . - 2010 . - № 48 . - С. 518-523

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття (5 хв.).

1. Перевірка наявності студентів та їх підготовки до заняття.
2. Визначення мети та завдання заняття, місця теми в структурі навчальної дисципліни, міждисциплінарних зв'язків, практичної спрямованості навчального матеріалу.
3. Роз'яснити план та порядок проведення заняття, наголосити на особливостях розгляду окремих питань та практичних завдань, що потребують особливої уваги з урахуванням стану законодавства.

II. Порядок проведення основної частини заняття (60 хв.).

1. Поняття злочинності неповнолітніх.

Звертаючись до розгляду злочинності неповнолітніх необхідно виходити з того, що вона є частиною злочинності в цілому, розвивається під впливом тих же факторів, має з нею інші спільні риси. Проте злочини неповнолітніх мають певні особливості, що дозволяє виділити їх в окремий вид злочинності, що відрізняється високим суспільним значенням, особливостями кримінально-правової та кримінологічної характеристики, що безпосередньо витікає з юридичних, психологічних, педагогічних і суто кримінологічних якостей особистості неповнолітнього злочинця. Ці обставини визначають зміст поняття

«злочинність неповнолітніх». В основі поняття «злочинність неповнолітніх» лежать особливості її загально-юридичної та кримінально-правової характеристики, що пов'язані з віком кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх. Необхідно відрізнити поняття злочинності неповнолітніх від суспільно небезпечних вчинків дітей у віці до 14 років, а також від інших близьких понять, що мають в основі не юридичне, а переважно соціологічне, психологічне, педагогічне та медичне підґрунтя (дитяча, підліткова, юнацька, молодіжна злочинність), а також розрізняти «фактичну» і «офіційну» злочинність неповнолітніх

2. Стан та основні тенденції злочинності неповнолітніх.

Позитивні тенденції стану злочинності неповнолітніх на теперешній період можуть бути пояснені декількома обставинами: зменшується кількість неповнолітніх осіб в структурі населення країни; наявність певних досягнень у протидії злочинності неповнолітніх; суттєвим рівнем латентності злочинності неповнолітніх. Негативна динаміка має об'єктивні передумови пов'язані з соціальними наслідками економічної кризи в країні та із заходами МВС України щодо дотримання особовим складом поліції встановленого порядку реєстрації та розгляду повідомлень про вчинені злочини. Структура злочинності неповнолітніх відрізняється від злочинності дорослих обмеженістю видів вчинених окремих видів злочинів, домінуванням злочинів проти власності. Характер злочинності неповнолітніх залишається більш тяжким у порівнянні з злочинністю повнолітніх, достатньо високим рівнем рецидиву та групової злочинності. Тенденції у кількісних і якісних показниках злочинності неповнолітніх носять не стабільний характер.

3. Кримінологічна характеристика особи неповнолітнього злочинця.

Основу кримінологічної характеристики неповнолітнього злочинця складають кримінально-правові та соціально-демографічні ознаки осіб, що вчинила злочини до досягнення повноліття. Але провідне значення в кримінологічній характеристиці неповнолітніх злочинців має розуміння сукупності притаманних цим особам соціально-психологічних криміногенних якостей, які є продукуючими чинниками скоєних злочинів. Особистість неповнолітнього злочинця – це сукупність соціально-психологічних криміногенних якостей і характеристик неповнолітньої особи, що вчинила злочин, якими вона в певній мірі відрізняється від своїх правослухняних однолітків, дорослих злочинців і інших громадян. Криміногенний характер можуть мати біологічно обумовлені якості особистості неповнолітнього, особливості функціонування психіки особи, набутий життєвий досвід у вигляді знань, вмінь, соціальних статусів, стереотипів поведінки, і нарешті система ціннісних орієнтирів, переконань, установок на кримінальні форми поведінки. Необхідно з'ясувати соціально-демографічну характеристику неповнолітніх злочинців, розглянути соціально-психологічних риси особистості неповнолітніх злочинців. Кримінологи і соціальні психологи неодноразово констатували що у більшості неповнолітніх злочинців спостерігаються риси деформації особистості за дезадаптивним, асоціальним типом. Природно, що ознаки асоціальної деформації, криміногенні якості

особистості у неповнолітніх злочинців розвинуті не однаково і мають певну диференціацію. Це дає підстави кримінологам стверджувати про наявність чотирьох основних типів неповнолітніх злочинців: випадкового, ситуативного, нестійкого, злісного.

4. Детермінація злочинності неповнолітніх.

Більшість українських кримінологів підтримують комплексне розуміння детермінант злочинності неповнолітніх, яке передбачає інтегративне сприйняття всіх існуючих факторів злочинності неповнолітніх – природних, психологічних, соціальних – з певним акцентом на провідне значення соціально- психологічного пояснення наявності злочинності неповнолітніх. З'ясовуючи зміст детермінант злочинності неповнолітніх, необхідно мати на увазі, що по відношенню до злочинності неповнолітніх діють загальні фактори (обставини), які в цілому генерують злочинність в суспільстві. Другий рівень детермінант – це притаманні переважно лише злочинності неповнолітніх видові детермінанти, які відрізняють злочинність неповнолітніх від інших груп злочинців: соціальні фактори, елементи соціального середовища, дія яких, з урахуванням впливів біологічних і психологічних чинників, призводить до формування криміногенної спрямованості особистості всіх неповнолітніх злочинців. Загальні детермінанти злочинності і видові фактори злочинності неповнолітніх перетворюються у криміногенні обставини на індивідуальному рівні, у криміногенні фактори мікросередовища неповнолітнього. Вони складають індивідуальний комплекс факторів злочинної поведінки конкретного неповнолітнього, що відображається в криміногенних якостях особистості цього неповнолітнього злочинця. Безпосередньою причиною злочину є криміногенні якості особистості неповнолітнього, криміногенна спрямованість особистості, що знаходить кінцевий вираз в мотивах злочину. Умовою виступає криміногенна ситуація, тобто сукупність обставин, що об'єктивно обумовлюють, сприяють або провокують вчинення злочину неповнолітньою особою. Таким чином, розглядаючи детермінанти злочинності неповнолітніх ми враховуємо дію детермінант трьох рівнів, але переважну увагу приділяємо видовим детермінантам, розкриваємо зміст факторів, що впливають на формування криміногенної спрямованості особистості всіх неповнолітніх злочинців. Виходячи з розуміння психологічних механізмів сприйняття і привласнення негативної інформації соціального середовища, необхідно з'ясувати найближчі причини особистісних деформацій і формування криміногенної спрямованості особистості неповнолітнього злочинця. Видовими детермінантами злочинності неповнолітніх, тобто джерелами отримання негативної соціальної інформації традиційно вважаються: сім'я; поза сімейні негативні фактори, зокрема, неформальні групи в побутовому оточенні та дорослі, що мають асоціальну або криміногенну спрямованість; занедбаність і безсистемність організації дозвілля неповнолітніх; незадовільна робота установ дошкільного і шкільного виховання; незадовільна робота установ дошкільного і шкільного виховання; негативний вплив ЗМІ та електронного інформаційного простору: відсутність цілісної державної політики і системи захисту прав дітей та попередження правопорушень і злочинів серед дітей.

6. Попередження злочинності неповнолітніх.

Попередження злочинів неповнолітніх полягає у проведенні вповноваженими суб'єктами системи заходів, спрямованих на усунення або нейтралізацію факторів, що викликають вчинення неповнолітніми злочинів. В залежності від об'єктів, на які спрямована профілактична діяльність, прийнято виділяти два рівні попередження злочинів неповнолітніх: загальноновидовий і індивідуальний. Об'єктом загальноновидового попередження злочинності виступає вся сукупність притаманних злочинності неповнолітніх детермінант. На індивідуальному – причини і умови можливої злочинної поведінки конкретного неповнолітнього. На загальноновидовому і індивідуальному рівнях профілактична діяльність проводиться за допомогою використання різноманітних за змістом і функціональним призначенням спеціально-кримінологічних засобів впливу на об'єкти: правових, організаційних, економічних, педагогічних, психологічних, медичних, інших. Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» визначає перелік органів, служб, спеціальних установ та закладів, на які покладається профілактика злочинів неповнолітніх. З огляду на започатковані у сфері протидії злочинності неповнолітніх реформи, зорієнтовані на європейські стандарти, необхідно розглянути сучасну систему суб'єктів попередження злочинності неповнолітніх та змісту їх профілактичної діяльності, зокрема, підрозділів превентивної діяльності поліції.

III. Порядок проведення заключної частини заняття (15 хв.).

1. Підведення підсумків засвоєння студентами знань теоретичного матеріалу, практичних вмінь і навичок їх використання під час розгляду практичних завдань.
2. Додаткове роз'яснення питань, що викликали певні ускладнення щодо їх розв'язання на практичному занятті.
3. Оцінювання підготовки кожного студента до практичного заняття з аргументацією отриманої оцінки за роботу на занятті.
4. Постановка завдань студентам на самопідготовку до наступних занять.

3. Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

3.1. Нормативно-правові акти:

1. Конституція України, прийнята 28 червня 1996 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кримінальний кодекс України: прийнятий 5 квітня 2001р. №2341-III: URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення, прийнятий 7 грудня 1984 р. № 8073 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
4. Кримінальний процесуальний Кодекс України, прийнятий 13 квітня 2012 № 4651- VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
5. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22 червня 2000 р. № 1835-III // Відомості Верховної

Ради України. - 2000. - № 40. - Ст. 338. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text>

6. Про запобігання та протидію домашньому насильству Закон України: від 15.11.2001 р., № 2789-III // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 10. – Ст. 70. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14#Text>

7. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24 січ. 1995 р. № 20/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 6. – Ст. 35. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text>

8. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними : Закон України від 15 лют. 1995 р. № 62/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10. – Ст. 62.// URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80#Text>

9. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 черв. 1993 р. № 3341-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 35. – Ст. 358. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>

10. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 01.12.1994 № 264/94-ВР // Відомості Верховної Ради України , 1994, N 52, ст.455 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264/94-%D0%B2%D1%80#Text>

11. 13.Про національну поліцію : Закон України від 2 червня 2015 р. № 580-VIII // URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

12. 14.Про пробацію: Закон України від 5 лютого 2015 р. № 160-VIII // URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/160-19>.

13. 15.Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки:Указ Президента України від 20.5.2015 р. №276 [Електронний ресурс]. // Офіційний вісник України.-2015.-№41.-Ст.1267.- // URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>

3.2. Основна література:

1. Кримінологія. Академічний курс / Кол. авторів: за заг. ред. О. М. Литвинова. – К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. -588 с.

2. Кримінологія. Загальна частина : навчальний посібник / Кол. авторів: Блага А. Б., Богатирьов І. Г., Давиденко Л. М. та ін.; за заг. ред.. О. М. Бандурки. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2011.

3. Кримінологія. Особлива частина: навчальний посібник / Кол. авторів: Блага А. Б., Васильєв А.А., Давиденко Л.М. та ін.: за заг. ред. О. М.Литвинова; наук. ред. серії О. М. Бандурка. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2011.

4. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник [для студентів юрид. спец.вищ. навч. закладів] / В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисодед ;– Х. : Право, 2014.

5. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3-х кн. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007-2008.

6. Курс кримінології: підручник: Загальна частина.: підручник. У 2 кн. Кн. 1./ О.М. Джужа, П.П.Михайличенко, О.Г.Кулик та ін. / за загал. ред.О.М.Джужа. – К.: Юрінком Інтер, 2002.

7. Курс кримінології: підручник: Особлива частина: підручник. У 2 кн. Кн.2. / М.В.Корнієнко, Б.В.Романюк, І.М.Мельник та ін. / за загал. ред.О.М.Джужа. – К.: Юрінком Інтер, 2001.

3.3. Додаткова література:

1. Джужа О. М., Моїсєєв Є. М., Третьякова Т. А. Стислий словник кримінологічних термінів: Навч. посібник / За заг. ред. О. М. Джужа. - К., 1999.

2. Канібер Ю.М. Кримінологічна діяльність: ознаки, види, взаємозв'язки// Вісник Кримінологічної асоціації України: матеріали Всеукраїнської наук.-практ.конференції, присвяченої 20-річчю заснування кафедри кримінального права та кримінології ХНУВС 12 травня 2012 року «Актуальні сучасні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції»/ МВС України; ХНУВС; Кримінологічна асоціація України .- Том 1.- Х.: Золота миля, 2012. – С.88-94.

3. Кримінологія: Спеціалізований курс лекцій зі схемами (Загальна та Особлива частини): Навч. посіб. // За заг. ред. О. М. Джужа. — К., 2002.

3.4. Інформаційні ресурси

1. Книжковий та електронний фонд бібліотеки ХНУВС: <http://lib.univd.edu.ua/?action=article&mid=67>

2. Офіційний сайт МВС України: <http://mvs.gov.ua>

3. Офіційний сайт Держкомстату: <http://www.ukrstat.gov.ua>

4. Офіційний сайт Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності іменіакадеміка В.В. Сташиса НАПрН України: <https://ivpz.kh.ua/uk/>

5. Офіційний сайт Верховної Ради України <http://portal.rada.gov.ua>.

6. Інформаційні ресурси мережі Інтернет, наприклад, www.liga.net